

ALAEALISTE KOMISJONID EESTIS 2011 AASTAL – STATISTILINE ÜLEVAADE EHS-e ANDMETE PÕHJAL

Sisukord

Sissejuhatus	2
1. Alaealiste komisjonid Eestis.....	3
2. Alaealiste komisjonidesse suunatute profiil	6
3. Algatuse alused	11
4. Algatajad.....	14
5. Mõjutusvahendid.....	17
6. Õigusrikkumiste arutelude korraldamisega seotud toimingud.....	23
7. Korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noored.....	25
Kokkuvõte.....	28
Kasutatud kirjandus	30

Sissejuhatus

Käesolev ülevaade on valminud Eesti Hariduse Infosüsteemi (edaspidi EHIS) alaealiste komisjonide alamregistri andmetele ning alaealiste komisjonide tööd korraldavale Alaealiste mõjutusvahendite seadusele (AMVS) tuginedes.

Antud ülevaate esimene osa seletab lahti alaealiste komisjonide töökorralduse Eestis ning annab ülevaate nende arvust ja tegevusest 2011. aastal. Kirjeldatakse nende moodustamist, rahastamist ja aruandluse põhimõtteid ning komisjonide ja arutelude¹ arvu komisjoni tüübi ja maakonna lõikes. Seletatakse ka arutelude korraldamist, sellega seotud toiminguid ning erinevate osapoolt õigusi ja kohustusi.

Teine osa kirjeldab 2011. aastal alaealiste komisjonidesse suunatud noorte profiili. Tuuakse välja suunatute jaotus maakonniti ning nende osatähtsus vastava maakonna noortest. Seletatakse, millistel juhtudel arutab alaealise asja kindlasti alaealiste komisjon (nooremate kui 14-aastaste ehk süüvõimetute juhtumite puhul) ning millistel tingimusel otsustatakse, kuidas menetleda süüvõimeliste ehk 14-aastaste ja vanemate juhtumeid. Samal ajal on välja toodud vastavate isikute jaotus vanuse lõikes ning maakondade lõikes vanuseline (süüvõimelisuse järgi) jaotus, sooline jaotus ja jaotus lapse emakeele järgi.

Ülevaate kolmas osa kajastab, millistel põhjustel (algatuse alustel) antud noored 2011. aastal alaealiste komisjonidesse sattusid. Kuna ühel arutelul võib olla mitu algatuse alust on need välja toodud nii ühe kaupa kui ka kombineeritult. Lisaks kajastatakse algatuse aluste jaotust soo, emakeele, vanusegrupi ja maakonna lõikes.

Arutelude algataja võib vastavalt AMVS §14 olla: alaealise seaduslik esindaja, politseiametnik, alaealise elukohajärgse valla- või linnavalitsuse volitatud esindaja, lastekaitseametnik, sotsiaalametnik, kohtunik, prokurör või keskkonnajäreldamise asutuse ametnik. Nende jaotust 2011. aastal kirjeldab neljas osa. Ka siin on toodud nende jaotus nii eraldi kui arutelude alustel ning neid on vaadatud eraldi algatuse aluse, eagrupi ja maakonna lõikes.

Mõjutusvahendite puhul on toodud nende sisukirjeldused ning jaotused erineva detailsusastmega. Alaealise mõjutusvahendite seaduse § 3 alusel on komisjonil võimalus kohaldada ühte või mitut järgmistest mõjutusvahenditest: 1) hoiatus, 2) koolikorralduslikud mõjutusvahendid, 3) vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde, 4) lepitamine, 5) kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või hooldaja juures perekonnas või asenduskodus, 6) üldkasulik töö, 7) käendus, 8) noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuurides osalemine, 9) kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine. Jällegi on kajastatud ka jaotuseid vanuse, soo, emakeele, maakonna ja algatuse aluste lõikes.

Selliseid arutelusid, mille puhul esines esindaja määramine, sundtoomine, edasilükkamine või arutelu lõpetamine või neist mitu oli 2011. aastal kokku 372 (14,3% aruteludest). Edasilükkamist esines 238 arutelul puhul (9,1%), esindaja määramist 138 arutelu puhul (5,3%) ja sundtoomist 37 arutelu puhul (1,4%). Kahel juhul lõpetati arutelu, sest taotlus põhines väärinformatsioonil. Antud toimingutest annab ülevaate 6 peatükk.

Viimases osas on eraldi vaatluse alla võetud alaealised, kelle puhul on lisaks 2011 aastal arutatud õigusrikkumise aastatel 2008-2011 arutlusel olnud veel mõni süütegu ning võrdleb neid nende 2011. aastal komisjoni suunatud noortega, kes on komisjonis esmakordselt.

¹ Arutelu käesoleva statistilise ülevaate mõttes – on algatatud samal kuupäeval sama isiku suhtes, arutelul võib olla mitu algatajat, algatuse alust. Arutelu tulemusena võib olla kohaldatud mitut mõjutusvahendit.

1. Alaealiste komisjonid Eestis

Alaealiste komisjonid tegutsevad Eestis alaealise mõjutusvahendite seaduse (AMVS) alusel, mis hakkas kehtima 1. septembrist 1998. Seitsmeliikmelised komisjonid loodi kõigis maakondades maavanema korraldusega ning nendesse kuuluvad haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualaste töökogemustega isikud, politseiametnikud, kriminaalhooldusametnikud ja alaealiste komisjoni sekretärid. Kohalikud omavalitsused võivad samadel alustel ja koosseisuga komisjoni moodustada kooskõlastatult maakonna alaealiste komisjoniga. Sel juhul arutatakse nende haldusterritooriumil elavate alaealiste õigusrikkumisi ja mõjutusvahendite kohaldamist kohaliku omavalitsuse komisjonis. Juhul kui kohalikus omavalitsuses, kus alaealine alaliselt elab, ei ole komisjoni moodustatud, arutab alaealise õigusrikkumist ning otsustab mõjutusvahendi kohaldamise üle maakonna komisjon. Alaealiste komisjoni tööd juhib komisjoni liikmete hulgast valitud esimees. Komisjonis korraldatavate alaealiste õigusrikkujate asjade arutelud valmistab ette komisjoni sekretär.

Komisjone rahastatakse mõjutusvahendite kohaldamise võimaluste tagamiseks riigieelarvest. Maavalitsuse juurde moodustatud alaealiste komisjoni sekretäri töötasu ja majandamiskulud rahastatakse riigieelarvest. Kohalike omavalitsuste komisjonide majanduskulud kaetakse omavalitsuse eelarvetest. Haridus- ja Teadusministeerium esitab iga-aastaselt taotluse riigieelarvesse, saamaks komisjonidele toetust mõjutusvahendite kohaldamiseks. Planeerimise aluseks on 7–17-aastaste alaealiste arv maakonnas.

Alaealiste komisjoni esimees esitab kord aastas komisjoni tööst aruande komisjoni moodustanud haldusüksusele, st maakonna komisjon esitab aruande maavanemale ja kohaliku omavalitsuse komisjon valla- või linnavalitsusele. Statistiline koondaruanne esitatakse maakondlike alaealiste komisjonide poolt iga aasta 15. jaanuariks Eesti Noorsootöö Keskusele. ENTK-le esitatakse aruanne sisaldab teavet komisjoni sisulise tegevuse ja riigieelarvelise toetuse kasutamise kohta. Kohalike omavalitsuste alaealiste komisjonid esitavad eelnevalt oma aruande maavalitsuse komisjonile.

Sisulise tegevuse aruandlus toimub kindla struktuuri alusel ning sisaldab komisjonile aruandluse perioodil esitatud taotluste arvu, alaealiste jaotust soo ja vanuserühma järgi, õigusrikkumiste jaotust vastavalt AMVS § 1 lõigetele 2 ja 3, taotluse esitanud institutsioonide jaotust ja kohaldatud mõjutusvahendeid. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunatud alaealiste osas esitatakse andmed ainult nende alaealiste kohta, kelle suhtes kohus alaealiste komisjoni taotluse rahuldab.

Samuti esitatakse aruannetes andmed komisjoni poolt taotletud või läbi viidud toimingute kohta, mis puudutavad alaealise sundtoomist komisjoni istungile, alaealisele esindaja määramist komisjoni istungi ajaks ja arutelude edasilükkamisi ning korduvarutelusid. Aruandlusest saadav teave kordusarutelude kohta on seotud alaealise õigusrikkuja ühe ja sama aruteluga uue mõjutusvahendi kohaldamisel, st kui mõjutusvahendi kohaldaja kirjalikult informatsioonist selgub, et alaealine ei täida talle määratud mõjutusvahendist tulenevaid kohustusi ja komisjon määrab uue mõjutusvahendi. Kui alaealise suhtes laekub uus taotlus uue õigusrikkumise kohta, siis seda ei loeta kordusaruteluks, vaid käsitletakse uue õigusrikkumise ja aruteluna.

Alates 2008. aasta 1. jaanuarist on komisjonidel kohustus lisaks statistilistele koondaruannetele sisestada andmed mõjutusvahendi kohaldamise kohta Eesti Hariduse Infosüsteemi (edaspidi EHIS) alaealiste komisjonide alamregistrisse. Tulevikus on planeeritud kogu aruandlus viia üle EHIS andmebaasi ning kaotada paberandjatel esitatavad tegevusaruanded.

Oluline erinevus seni esitatud tegevusaruannete ja EHIS-esse sisestatud andmete vahel on see, et seni Eesti Noorsootöö keskusele iga-aastaselt laekunud andmed on esitatud absoluutarvudes ning agregeeritud kujul. Seevastu EHIS-esse sisestatud andmed on tunduvalt detailsemad ning võimaldavad luua senisest enam seoseid

erinevate näitajate vahel. Näiteks on võimalik kajastada, kui palju ja mis mõjutusvahendeid igal konkreetsel juhul kohaldati ning seostada andmed noorte vanuse, soo ja emakeelega.

2011. aastal tegutses Eestis 67 alaealiste komisjoni, millest 15 olid maakondlikud, 44 kohalike omavalitsuste ja 8 Tallinna linnaosavalitsuste moodustatud komisjonid. Kohalike omavalitsuste poolt moodustatud 44 komisjonist tegutsesid Harjumaal 15, Ida-Virumaal 4, Jõgevamaal 1, Järvamaal 2, Raplamaal 3, Pärnumaal 9, Tartumaal 3, Valgamaal 1 ning Viljandimaal 6 omavalitsuse komisjoni. Kuues maakonnas (Hiiumaal, Läänemaal, Lääne-Virumaal, Põlvamaal, Saaremaal ning Võrumaal) ei ole kohalike omavalitsuste komisjone moodustatud. Suurematest linnadest ei ole omavalitsuse komisjoni moodustatud Tartus – Tartu linnas elavate alaealiste õigusrikkumisi arutatakse Tartu maakonna komisjonis.

Tabelis 1 on toodud otsuste arv kõigis maakondades (ja eraldi Tallinna linnas) komisjonitüübi lõikes. Arvuliselt on kõige rohkem otsuseid Tallinna linnas. Järgnevad Tartumaa maakondlik komisjon, Ida-Virumaa KOV-i komisjonid, Harjumaa (v.a. Tallinn) KOV-i komisjonid ja Pärnumaa KOV-i komisjonid. Maakondlikest komisjonidest on kõige rohkem otsuseid tehtud Tartumaa komisjonis (314) ning Lääne-Virumaa komisjonis (153). Kõige rohkem otsuseid on tehtud KOV-i komisjonides Tallinnas (600), Harjumaal (220) ja Pärnumaal (191).

Tabel 1: Otsuste arv maakondades komisjonitüübi lõikes

	KOV-i komisjonid		Maakondlik komisjon	Kogusumma
	komisjonide arv	otsuste arv	otsuste arv	
Harjumaa	15	220	21	241
... Tallinn	8	600		600
Hiiumaa			45	45
Ida-Virumaa	4	287	60	347
Jõgevamaa	1	1	83	84
Järvamaa	2	1	75	76
Läänemaa			85	85
Lääne-Virumaa			153	153
Põlvamaa			50	50
Pärnumaa	9	191	28	219
Raplamaa	3	38	60	98
Saaremaa			33	33
Tartumaa	3	18	314	332
Valgamaa	1	21	56	77
Viljandimaa	6	38	77	115
Võrumaa			53	53
Kogusumma	52	1415	1193	2608

Harjumaal ja Tallinnas, Ida-Virumaal ning Pärnumaal ongi enamik otsused tehtud KOV-i komisjonides. Näiteks on Pärnu maakondlikus komisjonis tehtud vaid 28 otsust, üheksas KOV-i komisjonis on otsuseid tehtud aga 191 (87%). See näitab, et Pärnumaal on enamikes kohalikes omavalitsustes oma komisjonid. Samal ajal kui Tartu maakonna 332 otsusest tervelt 314 (95%) on tehtud maakondlikus komisjonis, kuna maakonnas on vaid 3 KOV-i komisjoni ning Tartu linnas omaette komisjoni ei ole.

Harju-, ja Valgamaal on mitu kohalikku omavalitsust moodustanud ühiskomisjoni. Ühiskomisjonid aitavad leevendada spetsialistide puudust piirkonnas, toetades samal ajal abi jõudmist alaealiseni võimalikult lähedal

tema elukohale. Kuni 2011. aastani kasvas kohalike omavalitsuste alaealiste komisjonide arv järjepidevalt (1999.a. 19 komisjoni; 2003.a. 37 komisjoni; 2006.a. 40 komisjoni; 2010.a. 45 komisjoni), kuid 2011. aastal suleti Pärnumaal Vändra ja Kaisma piirkonna komisjon.

Õigusrikkumise asja arutelu toimub 30 päeva jooksul, arvestades taotluse laekumisest. Selle aja sisse kuulub tutvumine esitatud taotluse ja sellele lisatud materjalidega ning vajadusel täiendavate materjalide väljanõudmine, istungi aja ja sellele osalevate inimeste kindlaksmääramine ning kutsete saatmine. Kui selleks ajaks pole vajalikud materjalid laekunud, lükatakse asja arutelu edasi. Asja arutelu edasilükkamine peab olema protokollitud. Kui alaealise õigusrikkumise arutelu ei kuulu komisjoni pädevusse, tuleb esitatud taotlus edastada pädevale asutusele või tagastada taotluse esitajale. Tehtud otsusest teavitatakse taotluse esitajat.

Kui komisjoni poolt on arutelu toimumise aeg ja arutelul osalevad isikud kindlaks määratud, siis neile isikutele, kelle osalemine õigusrikkumise arutelul on vajalik, saadab komisjoni sekretär kutse vähemalt nädal enne arutelu toimumist. Prokurör või kohtunik ei pea istungil osalema, kuid komisjon peab neid informeerima, millal nende poolt esitatud taotluse alusel suunatud alaealise õigusrikkumise arutelu komisjonis toimub. Alaealisele ja tema esindajale saadetakse kutse tähtid kirjaga vähemalt nädal enne arutelu toimumist.

Kutsel märgitakse, millal ja kus arutelu toimub, millist õigusrikkumist arutatakse. Samuti on kirjas informatsioon selle kohta, millal ja kus on võimalik komisjonile esitatud materjalidega tutvuda ning, kuidas ja keda informeerida, kui alaealisel või tema seaduslikul esindajal ei ole võimalik mõjuval põhjusel komisjoni istungile osaleda.

Lisaks eelnevale antakse kutsel alaealisele ja tema seaduslikule esindajale teada ka komisjoni õigusest taotleda sundtoomist komisjoni istungile, juhul kui alaealine ja tema esindaja ei ilmu õigusrikkumise arutelule ning ei teavita sellest komisjoni. Sundtoomist teostab politsei komisjoni otsuse alusel, lähtudes Kriminaalmenetluse seadustiku §-st 139.

Alaealiste komisjoni istung on kinnine, mis tähendab, et istungil võivad osaleda vaid komisjoni liikmed, taotluse esitanud institutsiooni esindaja, alaealine ja tema seaduslik esindaja ning isikud, kelle kohalolu on vajalik, arutamaks konkreetsele alaealisele mõjutusvahendi kohaldamist. Kõrvalisi isikuid komisjoni istungile ei lubata, et tagada konfidentsiaalsus ja alaealise õiguste ja huvide kaitse.

Komisjoni istungil tutvustatakse komisjoni liikmeid ja isikuid, kes on istungile kutsutud. Komisjoni esimees esitleb kogutud materjale ning taotluse sisu. Kuulatakse ära alaealise arvamus õigusrikkumise asjaolude ning põhjuste kohta ning seadusliku esindaja arvamus. Juhul kui komisjoni istungile on kutsutud kannatanu ja tunnistajad, siis kuulatakse ära ka nende ütlused. Alaealisele selgitatakse kohaldatavate mõjutusvahenditega kaasnevaid kohustusi. Komisjoni istung protokollitakse. Samuti kantakse protokollis alaealise poolt esitatud taotlused ja protestid. Protokollis kajastatakse ka kõik asja arutamise käigus tehtud toimingud.

Alaealiste komisjonidele taotluse esitamisel on sagedane, et konkreetse alaealise poolt on toime pandud mitmeid erinevaid õigusrikkumisi. Komisjonis arutatakse neid ühe ja sama istungi käigus ja nii võib ühe alaealisega olla seotud mitu erinevat õigusrikkumist ning komisjon võib arutelu tulemusena kohaldada ühte või mitut mõjutusvahendit samaaegselt. Arutelu tulemusena teeb komisjon mõjutusvahendi kohaldamise otsuse. Otsus fikseeritakse kirjalikult, allkirjastatakse istungit juhtinud isiku poolt ja edastatakse alaealisele ja tema seaduslikule esindajale ning mõjutusvahendi kohaldajale. Otsuse põhjendav osa peab sisaldama konkreetse mõjutusvahendi valiku põhjendust, lähtudes alaealise õigusrikkumisest ja tema isikust.

Tagamaks alaealiste õiguste kaitset ja komisjonis tehtud otsuse seaduspärasust, on vastavalt AMVS § 26 võimalik alaealiste komisjoni poolt tehtud mõjutusvahendite kohaldamise otsust vaidlustada. Vaide saab esitada alaealise seaduslik esindaja juhul, kui alaealine või tema seaduslik esindaja leiab, et alaealisele seaduse või selle alusel kehtestatud õigusaktiga antud õigusi on rikutud või vabadusi piiratud. Vaide esitatakse maavanemale.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise otsuse suhtes esitatakse vaie kohtumääruse väljastanud kohtule.

Vaidemenetlus toimub vastavalt Haldusmenetluse seaduse § 75-le, mille kohaselt tuleb vaie esitada maavanemale 30 päeva jooksul, arvates päevast, millal isik komisjoni otsusest teada sai või oleks pidanud teada saada (AMVS § 23 lõige 1). Maavanemal on õigus vaideotsusega vaie rahuldada ja tunnistada komisjoni otsus kas täielikult või osaliselt kehtetuks ning kõrvaldada komisjoni otsuse faktilised tagajärjed, teha ettekirjutus komisjonile toimingute sooritamiseks või õigusrikkumise uueks arutamiseks või jätta vaie rahuldamata. Isikul, kelle vaie jääb vaidemenetluses rahuldamata või kelle õigusi on vaidemenetluses rikutud, on õigus pöörduda kaebusega halduskohtusse.

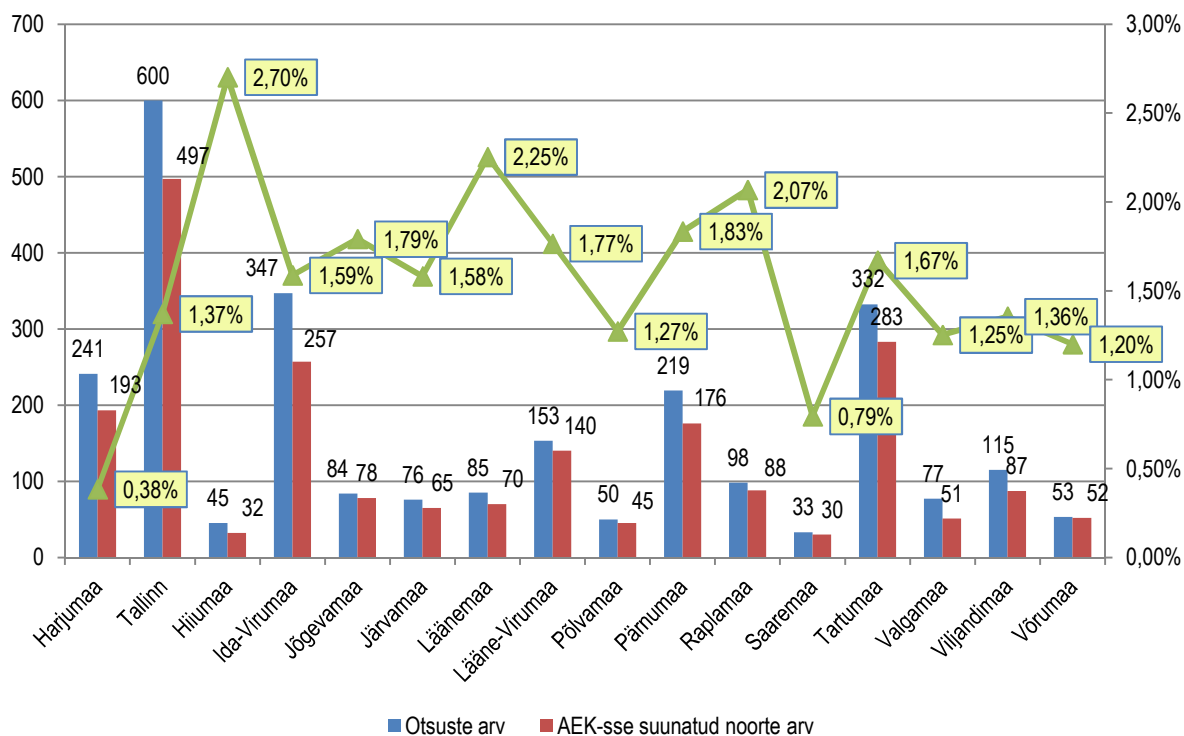
2. Alaealiste komisjonidesse suunatute profiil

Alaealise mõjutusvahendite seaduse tähenduses on alaealine 7–18 aasta vanune isik. Alaealise poolt toime pandud seadusvastaseid tegusid määratletakse õigusrikkumistena, mis jagunevad väärtedudeks ja kuritegudeks vastavalt karistusseadustikule. Väärteod on näiteks tubakatoodete kasutamine või omamine, alkoholi tarvitamine, avaliku korra rikkumine, esmane vargus, isiku solvamine, söimamine jms teod. Kuriteod on näiteks korduvad vargused, grupiga toime pandud vargus, avaliku korra raske rikkumine, pekmine, löömine. Eraldi on AMVS-is määratletud ka mõjutusvahendite kohaldamise võimalus alaealiste suhtes, kes ei täida koolikohustust.

EHIS-e andmetel suunati alaealiste komisjoni 2011.aastal 2141 noort, kelle suhtes oli alaealiste komisjonides algatatud vähemalt üks arutelu, mis jõudis samal aastal ka otsuseni. Kokku jõudis 2011.a. otsuseni 2608 arutelu. Otsuseni jõudnud arutelusid on rohkem kui noori, kuna 2141-st noorest 331 suhtes toimus rohkem kui üks arutelu. Võrreldes 2010. aastaga on see 63 arutelu vähem. Eesti Noorsootöö Keskusele esitatavate tegevusaruannete analüüsi põhjal toimus 2011. aastal 3153 arutelu 2487 noore suhtes.² Edaspidi on antud ülevaates käsitletud EHIS-e andmeid.

2011.a. jooksul alaealiste komisjonidesse suunatud 7-17-aastased noored moodustasid üle-Eesti sama vanadest noortest 1,5% - komisjonidesse suunatud oli 2141 ja vastava vanusegrupi suurus 2011. aastal oli statistikaameti andmetel 139 957.

² Erinevus EHIS-e ja alaealiste komisjonide tegevusaruannete andmetes tuleneb sellest, et kui EHIS-e andmete põhjal on võimalik eristada isikuid, siis aruannetes on tegu agregeeritud andmetega ja neis võib olla topeltkajastatud isikuid (nt isikuid, kelle osas on toimunud rohkem kui üks arutelu). Samal ajal võib olla, et osa aruteludest ei ole EHIS-esse sisestatud.

Joonis 1: AEK-sse suunatud noorte ja otsuste arv maakondade lõikes ning alaealiste komisjoni suunatud laste osakaal kõikidest 7-17.a. lastest maakonnas

Kõige rohkem alaealisi on komisjoni suunatud Tallinnas, Tartumaal, Ida-Virumaal ja Harjumaal. Ka kõige rohkem otsuseid on tehtud just neis suuremates piirkondades. Kõige väiksemad otsuste ja komisjoni suunatud isikute arvud on jällegi väiksemates maakondades nagu Saaremaa, Hiiumaa ja Põlvamaa.

Kui vaadata osakaalu, mitu protsenti piirkonna noortest on komisjoni suunatud, siis on antud protsent kõige kõrgem just Hiiumaal ja kõige madalam Harjumaal. Analüüsidest, mille poolest Hiiumaal algatatud arutelud erinevad (3. osa – joonis 10), selgub, et võrreldes teiste maakondadega on Hiiumaal kõige suurem väärtegade alusel algatatud arutelude osakaal ning kõige väiksem kuritegude alusel algatatud arutelude osakaal. See näitab, et tegemist pole tegelikult nii raskete juhtumitega. Lisaks on Hiiumaal teistest maakondadest oluliselt kõrgem 14-18-aastaste väärtegade hulk - 35%, samas kui Eesti keskmine on vaid 7,2%. See annab alust oletada, et tegemist on erinevate praktikatega alaealiste komisjoni suunamises ja antud noorte süüteod menetletakse teistes maakondades väljaspool alaealiste komisjone.

Karistusseadustiku (KarS) § 32 sätestab süüühimõtte, mille kohaselt saab isikut õigusevastase teo eest karistada üksnes siis, kui ta on selle teo toimepanemises süüdi. Antud seaduse järgi on isik süüvõimeline, kui ta on vähemalt 14-aastane. Alla 14.a. lapsed süüvõimelised ei ole ning nende suhtes kriminaalmenetlust ei alustata või alustatud kriminaalmenetlus lõpetatakse alaealise saatmisega mõjutusvahendi kohaldamiseks alaealiste komisjoni. Kui kuriteo/väärteo paneb toime 14-17-aastane isik, siis on menetlus- ning karistamisvõimalused tema suhtes samaväärsed kui täisealise puhul. Ehk alaealiste komisjonide töö praktika valguses tähendab see seda, et need juhtumid enamasti alaealiste komisjoni ei jõua. Seda trendi illustreerib ka käesolev analüüs. Samas peab nentima, et see trend ei ole üle Eesti ühtlane, kuna on maakondi, kus suunatakse komisjoni väga palju ka süüvõimelisi noori.

Väärteomenetlus on võimalik lõpetada otstarbekuse kaalutlusel või kui menetlusalune isik on väärtetega tekitatud kahju vabatahtlikult hüvitanud. Kui kohtuväline menetleja või kohus leiavad, et alaealist saab mõjutada karistust

või kohtu poolt määratavat mõjutusvahendit kohaldamata, teeb kohtuväline menetleja või kohus lahendi vääртеomenetluse lõpetamise ja vääртеoasja materjalide üleandmise kohta alaealiste komisjonile (Heido, Kallas, Räsä 2010).

Alaealiste kriminaalasju menetletakse politseiuurijate poolt. Kriminaalmenetluse alustamise järgselt viib politseiuurija läbi mitmeid menetlustoiminguid, nagu ülekuulamisi, ekspertiise ning kogub alaealise kahtlustatava kohta menetluseks vajalikku taustamaterjali. Kui uurimine on politsei poolt lõpule viidud, koostatakse kohtueelne menetluskokkuvõte ning edastatakse see koos kriminaalasja materjalidega prokurörile (ibid).

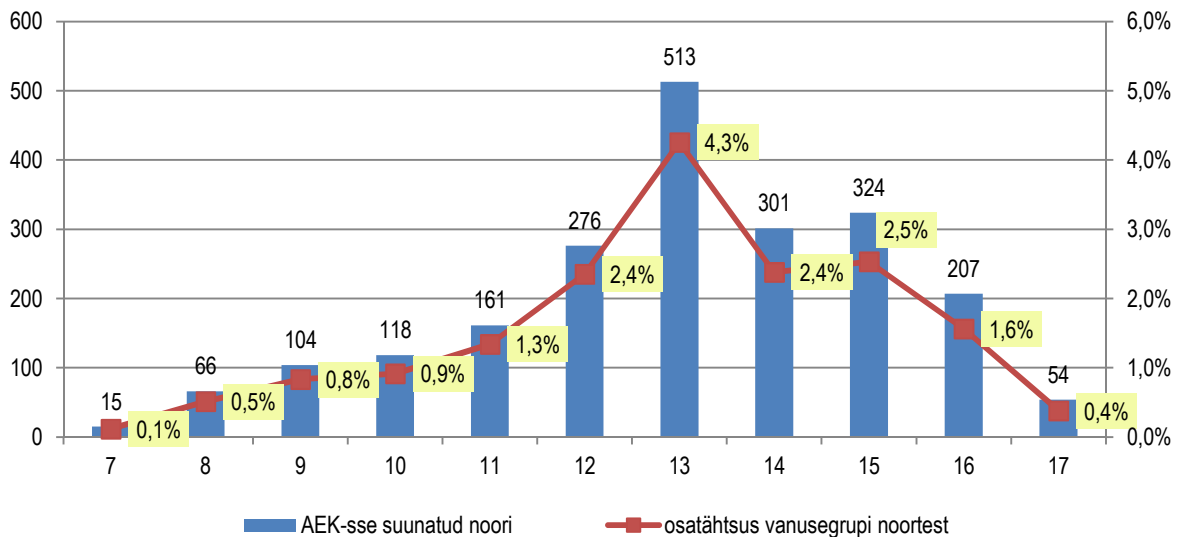
Sooritatud kuriteo korral on põhikaristuse liigiks vangistus ja rahaline karistus. Alaealisele määratavad mõjutusvahendid on KarS § 87 kohaselt hoiatus, allutamine käitumiskontrollile, noortekodusse ning erikooli paigutamine. Kuid ka kuriteo puhul on prokuröril võimalik menetlus lõpetada ning saata asi arutamiseks alaealiste komisjonile (KrMS § 201 lg 2). Prokurör lõpetab menetluse juhul, kui ta leiab, et noore käitumist on võimalik muuta ka karistust ja kohtu poolt valikus olevaid mõjutusvahendeid kohaldamata. Sellise otsuse saab prokurör vastu võtta enamiku kriminaalasjade puhul, välja arvatud eriti rasked kuriteod. Tavaliselt rakendatakse seda põhimõtet nende juhtumite korral, kui alaealise suhtes on kriminaalmenetlust alustatud esmakordselt (Heido, Kallas, Räsä 2010).

Enne materjalide saatmist alaealiste komisjonile selgitab prokurör alaealisele ja tema seaduslikule esindajale kuriteo tunnustega teo olemust ning kriminaalmenetluse lõpetamise alust. See tähendab, et kriminaalmenetluse lõpetamise faasis, enne kriminaalmenetluse lõpetamise määruse koostamist, kohtub prokurör alaealise ja tema seadusliku esindajaga, et veenduda alternatiivse variandi (materjalide saatmine alaealiste komisjonile) otstarbekuses. Menetlusotsuse vastuvõtmisel lähtub prokurör isikut iseloomustavatest asjaoludest, kriminaalhooldaja ettepanekust, seadusliku esindaja arvamusel karistuse või mõjutusvahendi osas ning sellest, kas alaealise suhtes on varem kohaldatud alaealiste komisjoni poolt mõjutusvahendeid ning, millist mõju need on omanud (ibid).

Alaealiste komisjon arutab nende alaealiste õigusrikkumisi, kelle suhtes on esitatud vormikohane arutelu algatamise taotlus. Komisjonile võivad esitada taotluse alaealise õigusrikkumise kohta: alaealise seaduslik esindaja, politseiametnik, alaealise elukohajärgselt valla- või linnavalitsuse volitatud isik, lastekaitseametnik, sotsiaaltöötaja, kohtunik, prokurör, keskkonnajärelevalvega tegeleva asutuse ametnikud.

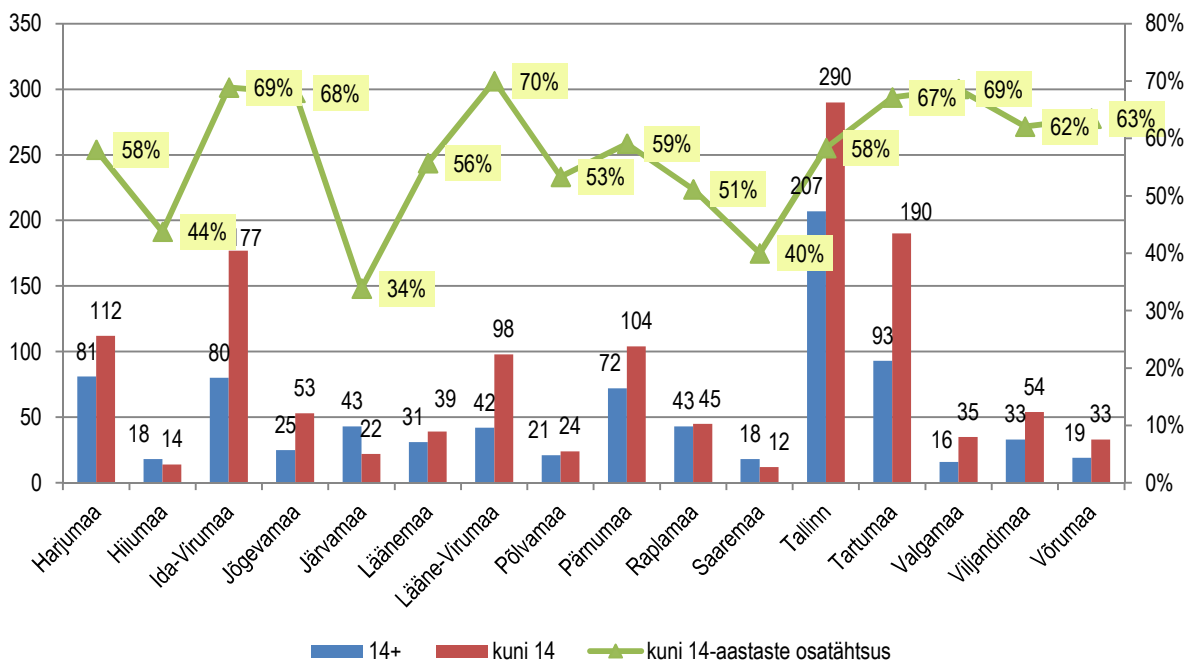
Taotlus (AMVS § 14) alaealiste elukohajärgsele komisjonile esitatakse kirjalikult ning see peab sisaldama kontrollitud andmeid alaealise nime, sünniaja ja elukoha kohta. Taotlusele lisatakse materjalid õigusrikkumise fakti kohta. Koos kriminaal- või vääртеomenetluse lõpetamise määrusega esitatakse komisjonile kõik asja uurimise käigus kogutud materjalid (koopiad). Lisaks õigusrikkumisega seotud materjalidele peavad olema taotlusele lisatud iseloomustus koolist või töökohast ning sotsiaaltöötaja arvamus perest. Alaealise õigusrikkumise arutelu aeg otsustakse alaealise elukohajärgse alaealiste komisjoni poolt. Elukohajärgseks komisjoniks on selle piirkonna komisjon, kus alaealine ja tema perekond elab.

Alaealiste komisjonidesse suunatute profiili vaadates (joonis 2) võib öelda, et kõige enam suunatakse komisjonidesse noori, kes on 13-aastased - 4,3% vastavas vanuses noortest ehk 513 isikut. Siinkohal võib põhjuseid otsida teismeeaga seotud probleemkäitumisest ning tegurist, et tegemist ei ole seaduse mõistes süüvõimelise isikuga, ehk kõik õigusrikkumised saadetakse arutamiseks alaealiste komisjoni, kus kohaldatakse tema suhtes kasvatusliku toimega mõjutusvahendeid. Vanuseline jaotus ei erinenud oluliselt soo või emakeele lõikes.

Joonis 2: Alaealiste komisjonidesse 2011 aastal suunatud noorte osatähtsus kõigist sama vanusgrupi noortest 01.01.2011

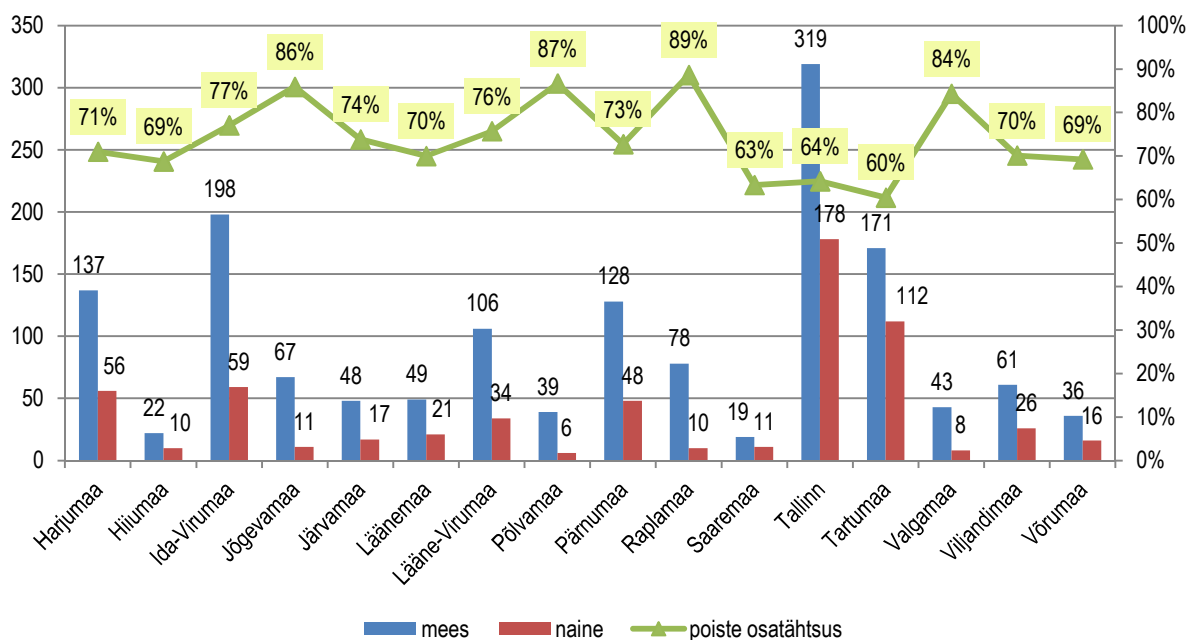
Trend, et kõige enam saadetakse alaealiste komisjonidesse taotlusi seaduse mõistes süüvõimetute laste osas, on iseloomulik enamikele maakondadele üle Eesti, v.a. kolmes maakonnas (Järvamaal, Saaremaal ja Hiiumaal), kus üle 14-aastaste poolt toime pandud õigusrikkumiste materjale on komisjonidesse saadetud rohkem kui kuni 14-aastaste poolt toime pandud õigusrikkumiste osas. Hiiumaal on komisjoni suunatud võrdset nii süüvõimelisi kui süüvõimetuid noori (joonis 3).

Joonis 3: Alaealiste komisjonidesse suunatud noorte jagunemine vanusgruppide lõikes maakonniti

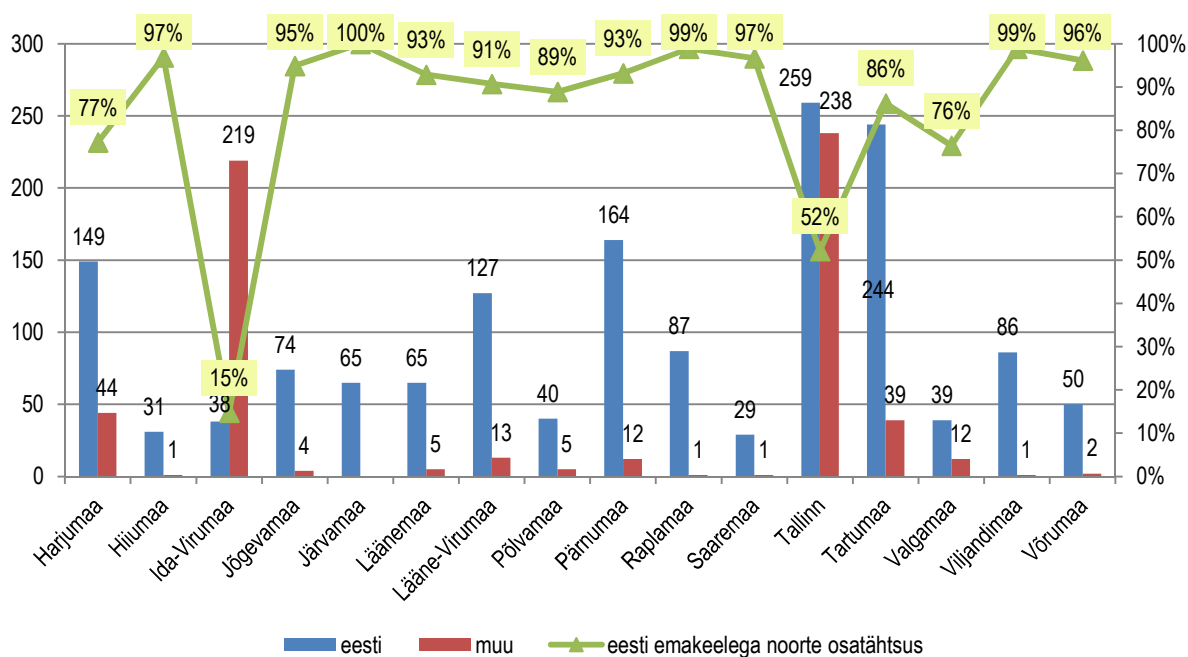
Läbi aastate on alaealiste komisjonidesse saadetud rohkem õigusrikkumiste materjale just noormeeste osas. Vastav trend oli iseloomulik ka 2011 aastale, kus komisjoni suunatud noortest oli noormehi 71% ning tütarlapsi 29% (joonis 4), võrreldes 2010. aastaga on noormeeste osakaal isegi 2% võrra suurenenud. Kõige suurem oli

noormeeste osakaal Raplemaal (89%), kus 88 komisjoni suunatud noorest vaid 10 olid tüdrukud. Kõige võrdsem oli sooline jaotus Tartumaal, kus 60% aruteludest oli algatatud noormeeste ja 40% tütarlaste osas.

Joonis 4: Alaealiste komisjonidesse suunatud noorte jagunemine soo lõikes maakonniti

Kõige enam suunatakse alaealiste komisjonidesse noori, kelle emakeeleks on eesti keel (joonis 5). Vene keelt kõnelevaid noori on suunatud komisjonidesse eelkõige nendes maakondades, kus muukeelseid isikuid on ka üldises rahvastikukoosseisus rohkem. Eriti iseloomulik on see Harjumaale (Tallinn) ning Ida-Virumaale, kus eesti keelt kõnelevate noorte osatähtsus jäi teiste maakondadega võrreldes märkimisväärselt tagasihoidlikumaks (Ida-Virumaal 15% ning Tallinnas 52%).

Joonis 5: Alaealiste komisjonidesse suunatud noorte jagunemine emakeele lõikes maakonniti

3. Algatuse alused

AMVS §1 sätestab juhud, kui alaealist saab suunata alaealiste komisjoni:

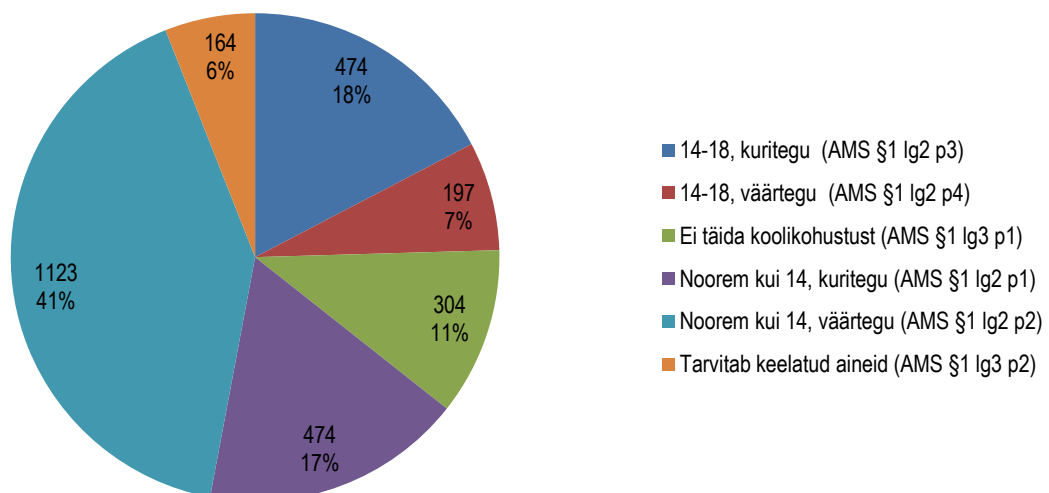
(2) Käesolevat seadust kohaldatakse alaealisele, kes on:

- 1) nooremana kui neljateistaastasena toime pannud karistusseadustikus ettenähtud kuriteokoosseisule vastava õigusvastase teo;
- 2) nooremana kui neljateistaastasena toime pannud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärteokoosseisule vastava õigusvastase teo;
- 3) neljateist- kuni kaheksateistaastasena toime pannud karistusseadustikus ettenähtud kuriteo, kuid prokurör või kohus on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata ja kriminaalmenetlus on tema suhtes lõpetatud;
- 4) neljateist- kuni kaheksateistaastasena toime pannud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärteo, kuid kohtuväline menetteleja on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust kohaldamata, või kohus on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata ja väärteomenetlus on tema suhtes lõpetatud.

(3) Käesolevat seadust kohaldatakse ka alaealisele, kes:

- 1) on koolikohustuslik, aga pole kantud ühegi kooli nimekirja või on ühe õppeveerandi jooksul mõjuva põhjuseta puudunud enam kui 20 protsendist õppetundidest;
- 2) tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotropset ainet.

2011. aastal oli kõige sagedasem arutelu algatuse alus nooremalt kui 14-aastaselt sooritatud väärtegu – 1123 juhtumi puhul (41%). Samas võrreldes 2010.aastaga on antud osakaal langenud 9% võrra. Jätkuvalt on langenud ka koolikohustuse mittetäitmise tõttu algatatud arutelude osakaal, kuna alates 2010.aastast ei ole koolil enam õigust alaealist otse komisjoni saata.

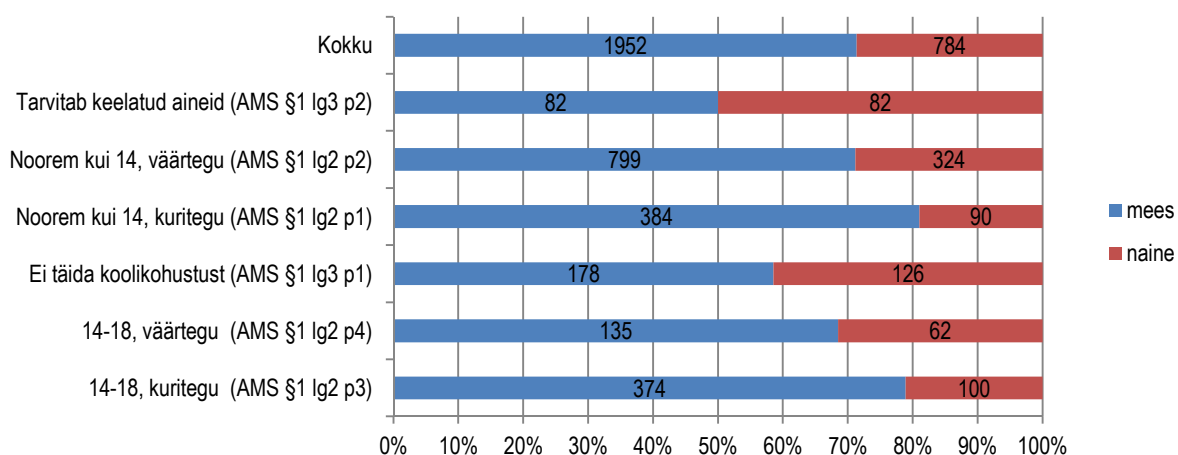
Joonis 6: Algatuse aluste jagunemine

Joonise 6 puhul tuleb aga arvestada, et ühel arutelul võib olla mitu algatuse alust ning need on tegelikult mitmel juhul kombineeritud. Selle tulemusel ei ole algatuse aluste summa võrdne arutelude arvuga. Tabelis 2 on algatuse alused välja toodud selliselt, kus paralleelselt on mitme alusega arutelud grupeeriti kokku. Selgub, et 4.6% ehk 120 arutelul on algatatud mitme alusega. Samas võrreldes algatuse aluste jagunemist mõlemal juhul, ei ole märgata, et ükski osa oleks vähenenud teistest märgatavalt rohkem, seega antud kombinatsioonides mingit olulist trendi ei esine. Sel põhjusel ei ole edasi ka algatuse aluste kombinatsioone vaadatud.

Tabel 2: Algatuse aluste jagunemine (arvestades eraldi mitme alusega arutelusid)

Algatuse alus	Algatuse alused eraldi		Otsuste alusel	
	arv	osakaal	arv	osakaal
14-18, kuritegu (AMS §1 lg2 p3)	474	17,32%	459	17,60%
14-18, väärtegu (AMS §1 lg2 p4)	197	7,20%	172	6,60%
Ei täida koolikohustust (AMS §1 lg3 p1)	304	11,11%	276	10,58%
Noorem kui 14, kuritegu (AMS §1 lg2 p1)	474	17,32%	406	15,57%
Noorem kui 14, väärtegu (AMS §1 lg2 p2)	1123	41,05%	1045	40,07%
Tarvitab keelatud aineid (AMS §1 lg3 p2)	164	5,99%	130	4,98%
Kombinatsioonid			120	4,60%
Kokku	2736	100%	2608	100,00%

Kuigi läbi aastate on noormehed pannud enam toime erinevaid õigusrikkumisi, on statistika stabiilselt kajastanud ka mõningast tõusu tütarlaste poolt toime pandud õigusrikkumiste osas. Kui 2005.a. suunati tütarlapsi 25%, siis 2010.a. oli sama näitaja 32%. Samas 2011. aastal on toimunud jälle väikene tagasilangus ning tütarlaste osakaal on 29% (joonis 7).

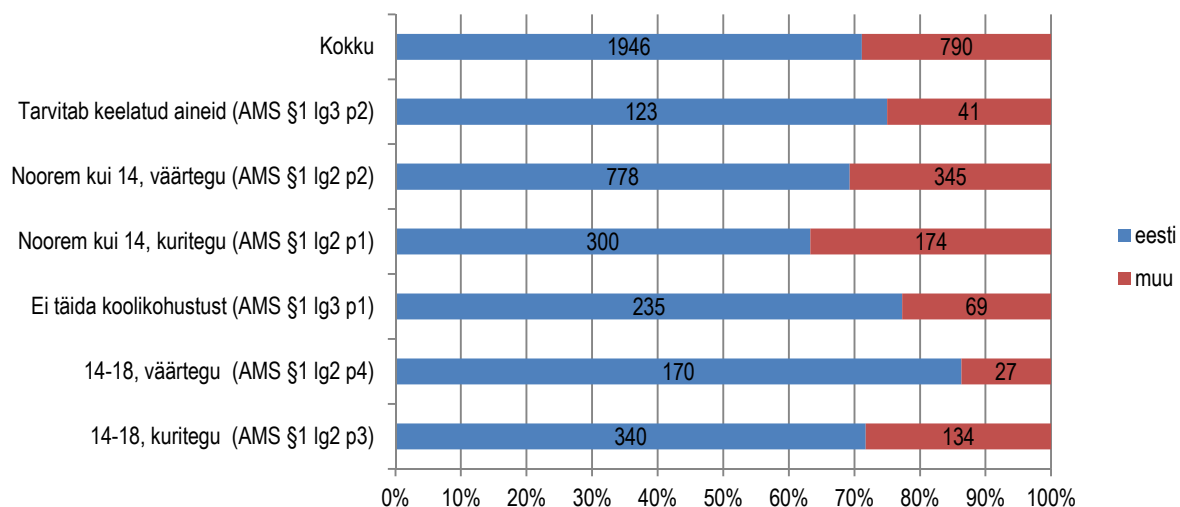

Joonis 7: Arutelude algatuse aluste jagunemine alaealise soo lõikes

Kõige suurem on poiste ülekaal kuritegude osas – nooremalt kui 14-aastaselt kuriteo sooritanutest on 71% poisid ja vanemalt kui 14-aastaselt kuriteo sooritanutest 70%. Nende seas, kelle arutelu on algatatud keelatud ainete tarvitamise alusel, on tüdrukuid ja poisse võrdselt. Teistes jaotustes on tüdrukuid vähem (joonis 8).

Kui analüüsida õigusrikkumiste profiili alaealise emakeele lõikes (joonis 8), siis võib öelda, et protsentuaalselt on eesti emakeelega noorte puhul levinumaks 14-18.-aastaselt toime pandud väärteod. Muu emakeelega noorte

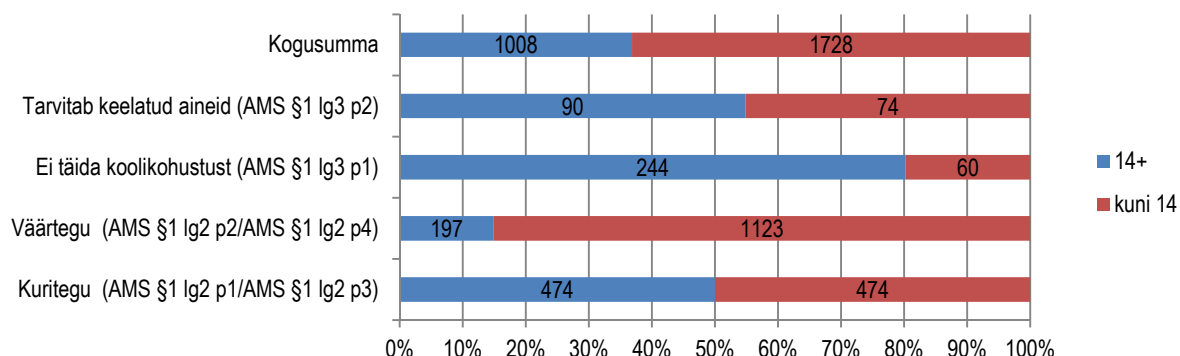
osakaal on kõige kõrgem nooremalt kui 14.-aastaselt sooritatud kuritegude osas – sel põhjusel algatatud aruteludest 37% on algatatud muu emakeelega noorte osas. Teiste algatuse aluste puhul on muu emakeelega noorte osakaal veel väiksem.

Joonis 8: Arutelude algatuse aluste jagunemine alaealise emakeele lõikes

Vaadates algatuse aluseid noore vanuse suhtes, siis süüvõimetute (kuni 14-aastaste) osakaal on kõige suurem väärteo sooritanute hulgas (85%). Kuriteo sooritamise tõttu komisjoni suunatud seas on aga süüvõimetuid ja süüvõimelisi noori täpselt võrdset. Süüvõimeliste noorte (üle 14-aastased) osakaal on kõige suurem koolikohustuse mittetäitjate osas (80%) ning üle poole noortest (55%) on süüvõimelised ka nende hulgas, kelle kohta on arutelu algatatud keelatud ainete tarvitamise tõttu.

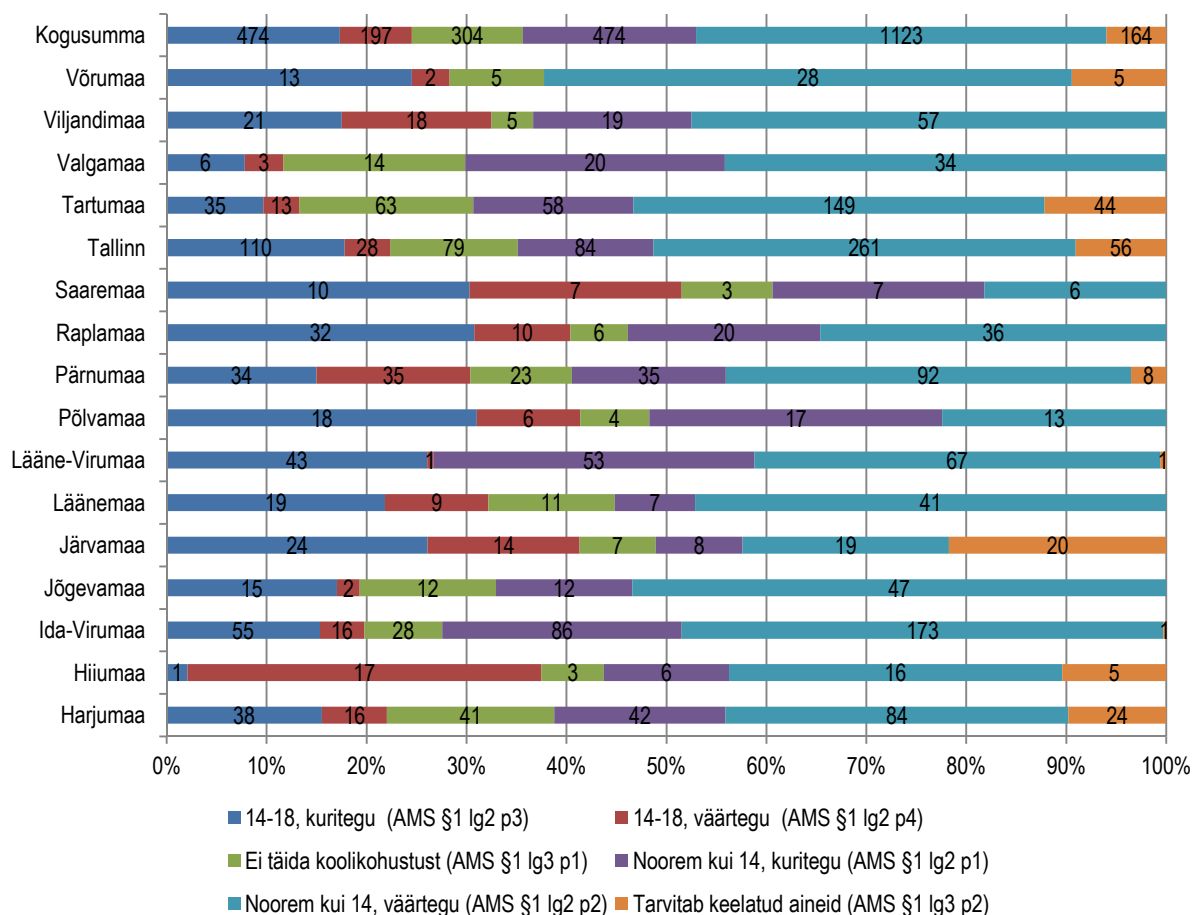
Selline jaotus tulenebki eelkõige süütegude erinevast menetlemisest süüvõimeliste ja süüvõimetute noorte puhul – kuni 14-aastaste puhul jõuavad kõik väär- ja kuriteod alaealiste komisjoni, vanemate puhul ainult teatud osa. Samas koolikohustuse mittetäitmisel mängib rolli koolikohustuslikkust määrav iga, mis on 16-eluaastat. Erinevad uurimused ja ülevaated³ on näidanud, et koolikohustuse probleem on kõige teravam just kolmandas kooliastmes (7-9.klass) ning seda iseloomustab ka antud statistika, kus ealise profiili lõikes on kõige rohkem arutatud koolikohustuse mittetäitmist just 15- ja 16-aastaste alaealiste osas (joonis 9).

Joonis 9: Arutelude algatuse aluste jagunemine alaealise vanuse lõikes

³ Riigikontrolli audit 2007 „Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus“

Joonisel 10 on toodud algatuse aluste jaotumine maakondades. Tulbas kujutavad erinevad värvid algatuse aluste osakaalu (protsenti) maakonnas ning numbrid absoluutarvudes esinemissagedust. Kui üldiselt on kõige suurema osakaaluga algatuse alus nooremalt kui 14-aastaselt sooritatud väärtegu, siis Saaremaal ja Järvamaal on selleks 14-18-aastaselt sooritatud kuritegu ning Hiiumaal 14-18-aastaselt sooritatud väärtegu. Need on samad kolm maakonda, kus süüvõimeliste suunatute arv ületas süüvõimetute oma. Võrreldes omavahel algatuse aluste osakaale erinevates maakondades, torkab veel silma, et keelatud ainete tarvitamise tõttu algatatud arutelude protsent erineb maakonniti oluliselt.

Joonis 10: Arutelude algatuse aluste jagunemine maakonniti

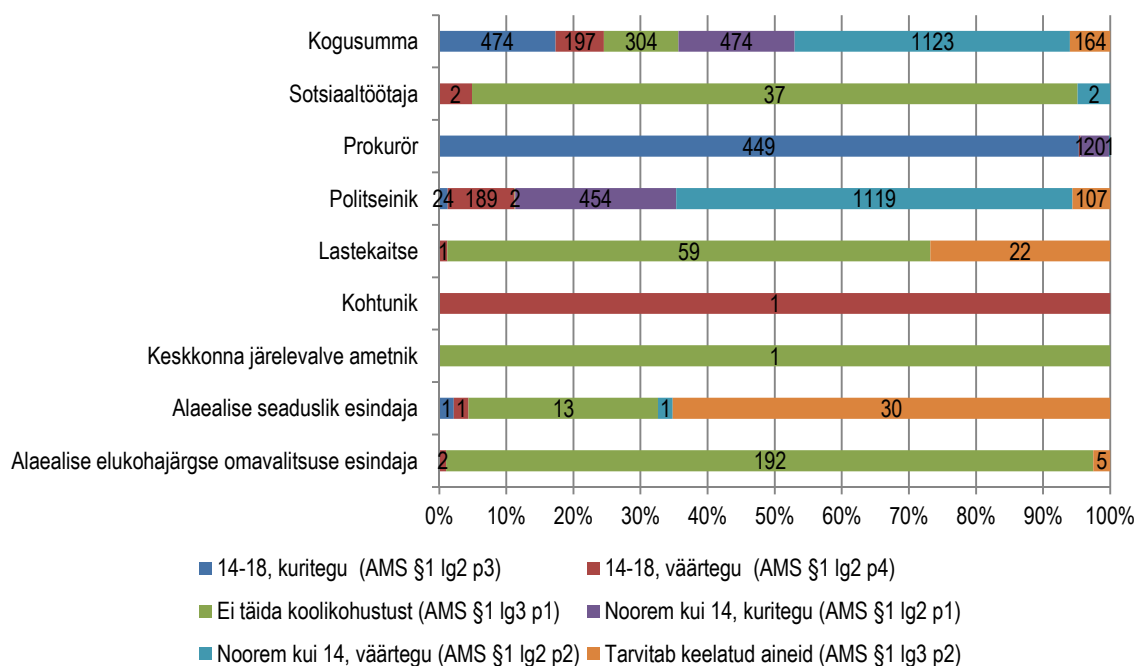
4. Algatajad

Alaealise suhtes, kes on toime pannud õigusrikkumise, on võimalik algatada õigusrikkumise asja arutelu alaealiste komisjonis ning alaealise käitumist mõjutusvahendi kohaldamisega suunata. AMVS § 14 määratleb institutsioonid, kellel on õigus alaealise elukohajärgsele komisjonile taotlusi esitada, nendeks on: alaealise seaduslik esindaja, politseiametnik, alaealise elukohajärgse valla- või linnavalitsuse volitatud esindaja, lastekaitseametnik, sotsiaalametnik, kohtunik, prokurör või keskkonnajärevalve asutuse ametnikud. Ühel arutelul võib olla ka mitu algatajat, vastavalt sellele, kas neid vaadata otsuse alusel koos või eraldi on kogusummad 2608 (arutelude/otsuste arv) või 2644 (algatuse aluste arv). Kõige enam (68%) on 2011.a. arutelusid algatatud politseiniku poolt. Järgnevad prokurööri ja alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindaja poolt algatatud arutelud, teiste algatajate osakaal on suhteliselt väike.

Tabel 3: Arutelude algatajad eraldi ja koos kombinatsioonidega

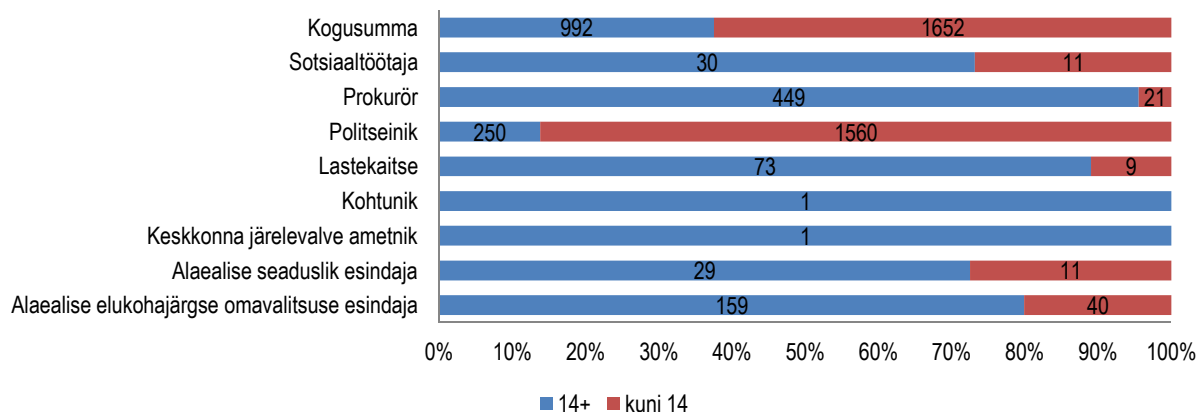
Algataja	Algatajad eraldi		Otsuste alusel	
	arv	osakaal	arv	osakaal
Alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindaja	199	7,53%	179	6,86%
Alaealise seaduslik esindaja	40	1,51%	40	1,53%
Keskkonna järelevalve ametnik	1	0,04%	1	0,04%
Kohtunik	1	0,04%	1	0,04%
Lastekaitse	82	3,10%	78	2,99%
Politseinik	1810	68,46%	1778	68,17%
Prokurör	470	17,78%	455	17,45%
Sotsiaaltöötaja	41	1,55%	40	1,53%
Kombinatsioonid			36	1,38%
Kokku	2644	100,00%	2608	100,00%

Politsei poolt algatatud arutelude puhul olid peamiseks aluseks väärtegu (joonis 11). Prokurör on alaealisi komisjoni suunanud peamiselt vaid kuritegude alusel - 99,6% prokuröri poolt algatatud aruteludest on algatatud kuriteo alusel. Sotsiaaltöötajad, alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindajad ja lastekaitseametnikud esitavad kõige sagedamini arutelusid koolikohustuse mittetäitmise tõttu ja alaealise seaduslik esindaja keelatud ainete tarvitamise tõttu. Üks kohtuniku poolt algatatud arutelu on algatatud väärteo tõttu, mille on sooritanud vanem kui 14-aastane isik.

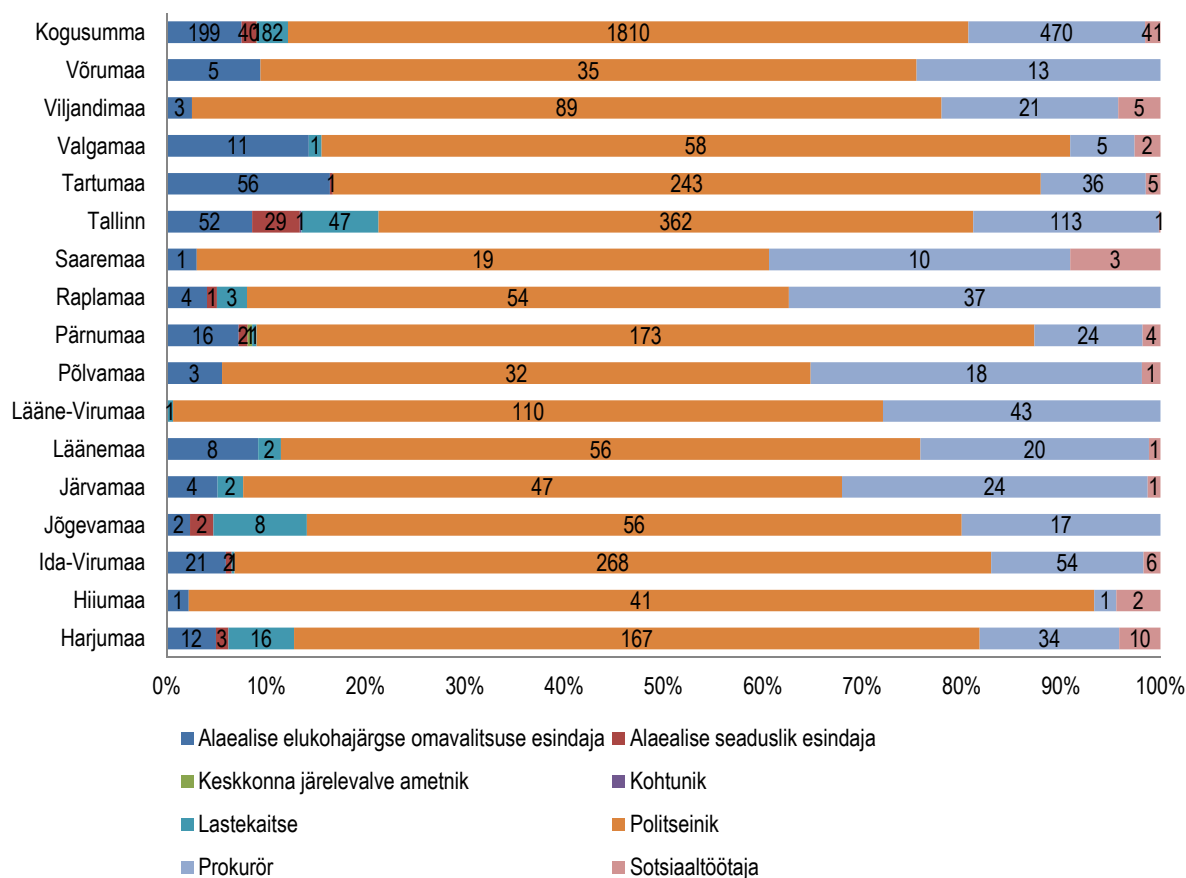
Joonis 11: 2011. aastal otsuseni jõudnud arutelude algatajad arutelu algatamise aluse lõikes

Alaealiste komisjoni suunatud noore vanuse lõikes võib näha, et politseiniku poolt algatatud arutelude puhul on 89% noortest kuni 14-aastased. Teiste algatajate poolt komisjoni suunatud noorte hulgas on ülekaalus üle 14-aastased noored (joonis 12).

Joonis 12: 2011. aastal otsuseni jõudnud arutelude algatajad alaealiste komisjoni suunatud noore vanuse lõikes

Kui vaadelda arutelude algatajate osatähtsust maakondade lõikes (joonis 13), siis kõigis maakondades domineerivad politseinike poolt algatatud arutelud, seda nii absoluutarvudes kui ka protsentuaalselt. Arvuliselt on neid kõige enam Tallinnas, järgnevad Ida-Virumaa ja Tartumaa. Politsei poolt algatatud arutelude osatähtsus võrreldes teiste algatajatega on kõige suurem aga Hiiumaal (91%). See, kuivõrd ja milliseid materjale politsei poolt alaealiste komisjonile arutamiseks saadetakse, sõltub konkreetse piirkonna politsei tööpraktikast. Tallinnas torkab silma alaealise seadusliku esindaja poolt algatatud arutelude osakaal (4,79%), mis teistes maakondades on oluliselt väiksem, ning ka lastekaitse poolt algatatud arutelude osakaal on Tallinnas suurem kui teistes maakondades.

Joonis 13: Arutelude jagunemine algataja lõikes maakonniti

5. Mõjutusvahendid

Mõjutusvahendi valikul lähtub alaealiste komisjon alaealise isikust ja sooritatud teo iseloomust. Arvesse võetakse ka alaealise seadusliku esindaja, sotsiaaltöötaja, kooli esindaja ja politseiametniku arvamust ning alaealise nõusolekut võtta endale kohustusi oma teo tagajärgede hüvitamiseks. Komisjoni poolt kohaldatava mõjutusvahendi eesmärk on mõjutada alaealist nii, et ta tulevikus ei paneks toime uusi õigusrikkumisi – seega on mõjutusvahendite kohaldamine mitte karistusliku, vaid kasvatusliku iseloomuga. Vabadust piiravate sanktsioonide kohaldamiseks peab komisjon taotlema luba maa- või linnakohtult.

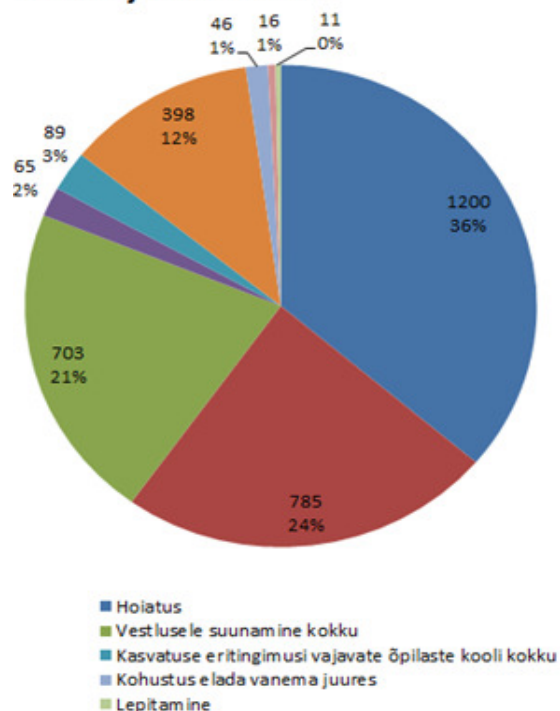
Alaealise mõjutusvahendite seaduse § 3 alusel on komisjonil võimalus kohaldada ühte või mitut järgmistest mõjutusvahenditest: 1) hoiatus, 2) koolikorralduslikud mõjutusvahendid, 3) vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde, 4) lepitamine, 5) kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või hooldaja juures perekonnas või asenduskodus, 6) üldkasulik töö, 7) käendus, 8) noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuurides osalemine, 9) kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine.

Kohaldataud mõjutusvahendi täitmine on alaealisele kohustuslik ning tagamaks mõjutusvahendite rakendumist, teostab komisjoni sekretär koos mõjutusvahendi kohaldajaga selle üle järelvalvet. Mõjutusvahendi kohaldajaks on vastavalt (AMVS § 8) mõjutusvahendile: alaealiste komisjoni liige, kooli esindaja, spetsialist, kelle juurde alaealine vestlusele suunatakse, alaealiste komisjoni määratud lepitaja, alaealiste komisjoni määratud lastekaitsetöötaja või sotsiaaltöötaja, käendaja, maavalitsuse noorsootöötaja või kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli direktor. Järelvalve teostaja on kohustatud andma alaealiste komisjoni sekretärile mõjutusvahendi kohaldamise tulemuslikkuse kohta informatsiooni. Alaealiste komisjoni sekretär annab komisjonile vähemalt kord kvartalis ülevaate kohaldataud mõjutusvahenditest. Kui järelvalve käigus selgub, et alaealine ei täida talle kohaldataud mõjutusvahendiga pandud kohustusi, peab komisjon korraldama kordusarutelu ja kohaldama alaealisele uue mõjutusvahendi.

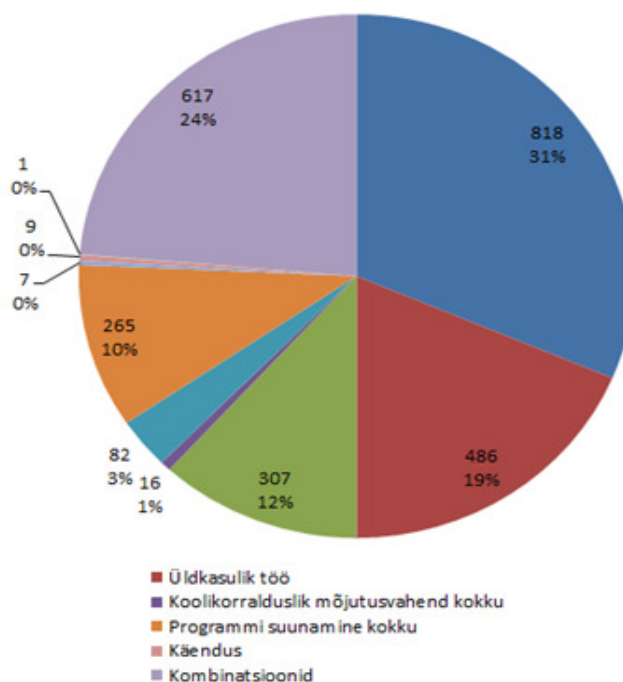
Mõjutusvahendeid võib kategoriseerida nende mõju alusel proaktiivseteks ja reaktiivseteks. Proaktiivsed mõjutusvahendid on suunatud alaealise käitumise muutmisele selliste meetodite abil, mille kohaldamisel ei kaasne keskkonnamuutust, ennetamaks võimalike raskemate väärtegade toimepanekut alaealise poolt (hoiatus, vestlusele suunamine, kohustus elada seadusliku eestkostja juures, käendus, lepitus ja üldkasulik töö). Reaktiivsete mõjutusvahendite korral muudetakse keskkonda, kus alaealine tegutseb, ja neid kasutatakse korduvate väärtegade puhul, vältimaks nende edaspidist kordumist (koolikorralduslikud mõjutusvahendid, ravi- ja sotsiaalprogrammis osalemine ja erikooli suunamine) (Ülevaade haridussüsteemi järelevalve ... 2003).

2011. aastal kohaldati EHS-e andmetel alaealiste komisjonide poolt kokku 3313 mõjutusvahendit. Juhtumeid oli kokku 2608 ja 617 juhul kohaldati rohkem kui ühte mõjutusvahendit. Seega 1991 juhul kohaldati vaid üks mõjutusvahend, 539 arutelu puhul kaks mõjutusvahendit, 70 juhul kolm mõjutusvahendit, kuuel juhul neli ja kahe juhtumi puhul koosnes mõjutusvahendite kombinatsioon viiest erinevast mõjutusest. Joonisel 14 on välja toodud kõigi mõjutusvahendite jagunemine (kogusumma 3313) ja jagunemine arutelude alusel, selliselt et kõik kombinatsioonid on kokku võetud (kogusumma 2608).

Kõik mõjutusvahendid:

Arutelude alusel:

Joonis 14: Mõjutusvahendite kohaldamine

Mõlemal juhul on kõige sagedamini kohaldatud mõjutusvahendid samad – hoiatus ja üldkasulik töö ja vestlusele suunamine spetsialisti juurde. Tabelis 4 on välja toodud, kui tihti on antud mõjutusvahendeid kohaldatud ainsa mõjutusvahendiga ning kui sageli mõne teise mõjutusvahendiga kombineeritult. Selgub, et absoluutarvudes on kõige sagedamini teistega koos kohaldatud neid samu mõjutusvahendeid, mida ka muidu kõige sagedamini kohaldatakse. Protsentuaalselt kasutatakse teiste mõjutusvahenditega koos kõige rohkem lepitamist, mida on ainsa mõjutusvahendina kasutatud vaid 9% juhtudest. Ainsa mõjutusvahendina on kõige sagedamini kasutatud kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamist.

Tabel 4: Mõjutusvahendite kohaldamine eraldi ja koos teistega

Kohaldatud mõjutusvahend	Kokku kohaldatud	kohaldatud ainsana	kohaldatud koos teis(t)ega	kohaldatud ainsana
Hoiatus	1200	818	382	68,17%
Üldkasulik töö	785	486	299	61,91%
Vestlusele suunamine	703	307	396	43,67%
Koolikorralduslik mõjutusvahend	65	16	49	24,62%
Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine	89	82	7	92,13%
Programmi suunamine	398	265	133	66,58%
Kohustus elada vanema juures	46	7	39	15,22%
Käendus	16	9	7	56,25%
Lepitamine	11	1	10	9,09%
Kombinatsioonid		617		

Tabelis 5 on välja toodud ka üldisemate mõjutusvahendite detailsem jaotus. Spetsialisti juurde suunamisel on alaealiste komisjonil võimalik lähtuda eelkõige probleemist, mille osas laps abi vajab. Siinkohal on võimalik teha koostööd väga erinevate spetsialistidega – psühholoog, sotsiaaltöötaja, psühhiaater, lastekaitsespetsialist või mõni muu spetsialist.

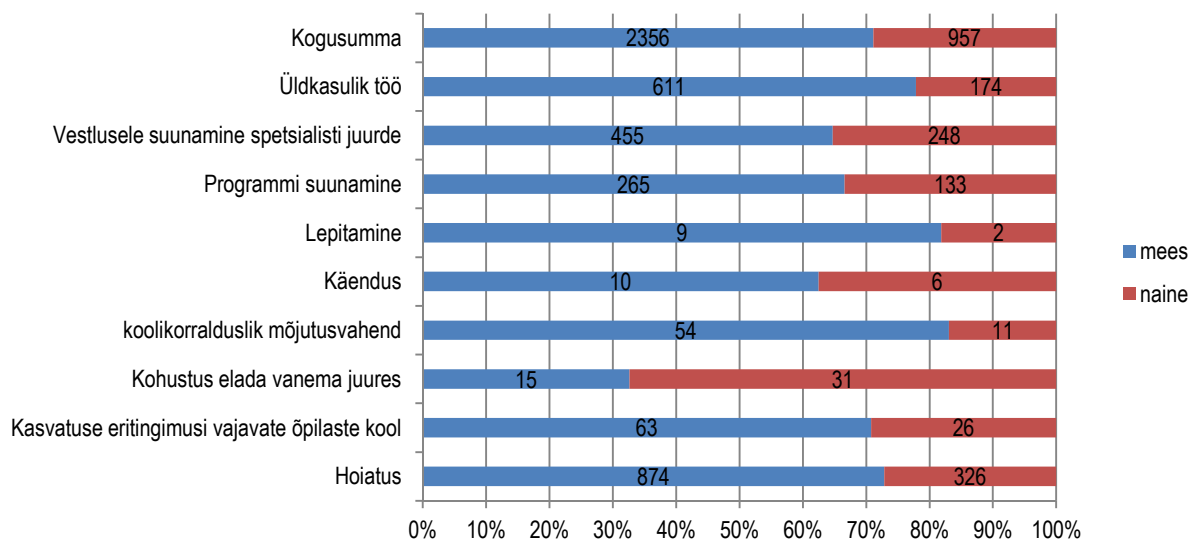
Koolikohustuse mittetäitmise korral on alaealiste komisjonil võimalik last suunata eriklassi või pikapäevarühma. Nende mõjutusvahendite rakendamine on läbi aastate vähenenud. Eelkõige tuleneb see sellest, et uue Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 58 alusel on koolil võimalik koolikohustuse mittetäitmise korral antud probleemi lahendamisse tunduvalt mitmekesisemate tugi- ja mõjutusmeetmetega sekkuda ning suurenenud on ka kohaliku omavalitsuse roll lapse toetamisel. Materjalide laekumisel alaealiste komisjonile on sageli eelnimetatud mõjutusvahendid juba kooli poolt lapsele kohaldatud.

Tabel 5: Mõjutusvahendid 2011. aastal

Kohaldatud mõjutusvahend		arv	Osatähtsus
Hoiatus		1200	36,22%
Üldkasulik töö		785	23,69%
Vestlusele suunamine spetsialisti juurde	Psühholoog	297	8,96%
	Sotsiaaltöötaja	46	1,39%
	Psühhiaater	139	4,20%
	Muu spetsialist	216	6,52%
	Täpsustamata	5	0,15%
Vestlusele suunamine kokku		703	21,22%
Koolikorralduslik mõjutusvahend	eriklass	22	0,66%
	pikapäevarühm	36	1,09%
	Täpsustamata	7	0,21%
Koolikorralduslik mõjutusvahend kokku		65	1,96%
Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kool	Tapa Erikool	62	1,87%
	Kaagvere Erikool	27	0,81%
Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli kokku		89	2,69%
Programmi suunamine	Sotsiaal-	191	5,77%
	Noorte-	80	2,41%
	rehabilitatsioon-	110	3,32%
	Ravikuur	17	0,51%
Programmi suunamine kokku		398	12,01%
Kohustus elada vanema juures		46	1,39%
Käendus		16	0,48%
Lepitamine		11	0,33%
KOKKU		3313	100%

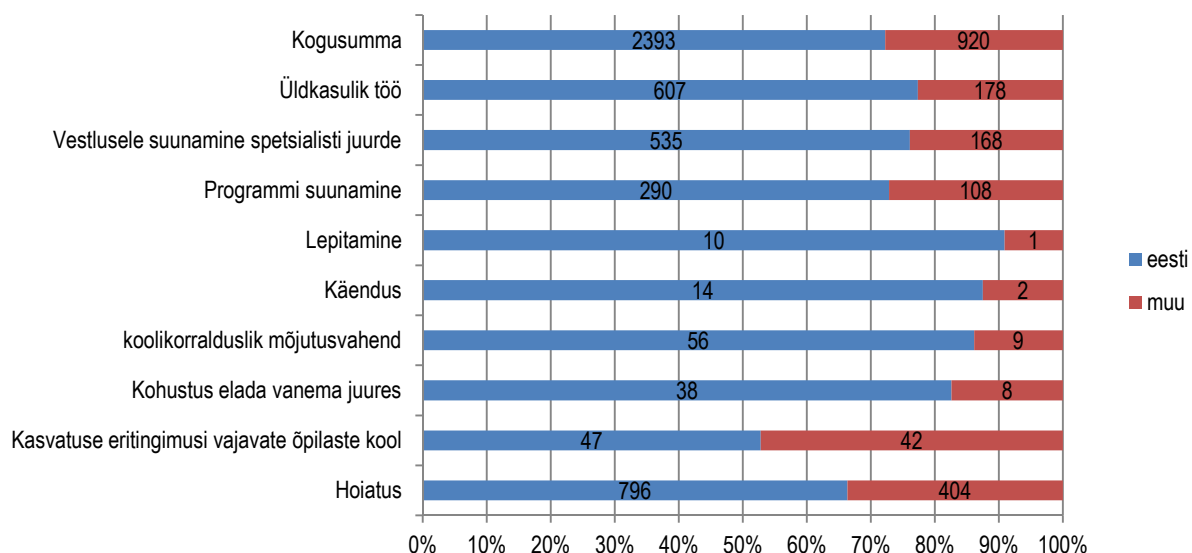
Vaadates mõjutusvahendite määramist soo lõikes, on oluline arvestada ka noormeeste ja tütarlaste üldise jaotusega (joonis 15). Kokku on 71% mõjutusvahenditest määratud poistele ja 29% tüdrukutele, samamoodi jaotub ka kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste erikooli suunamine. See näitab tegelikult, et antud mõjutusvahendi puhul soolisi erinevusi ei ole, sest jaotus vastab üldjaotusele. Poiste osakaal on keskmisest

suurem koolikorralduslike mõjutusvahendite määramise puhul (83%), kuid kohustus elada vanema juures on pandud poistele vaid 33% juhtudel ja tüdrukuid on vastava mõjutusvahendi saanute hulgas vastavalt 67%.

Joonis 15: Mõjutusvahendite kohaldamine soo lõikes

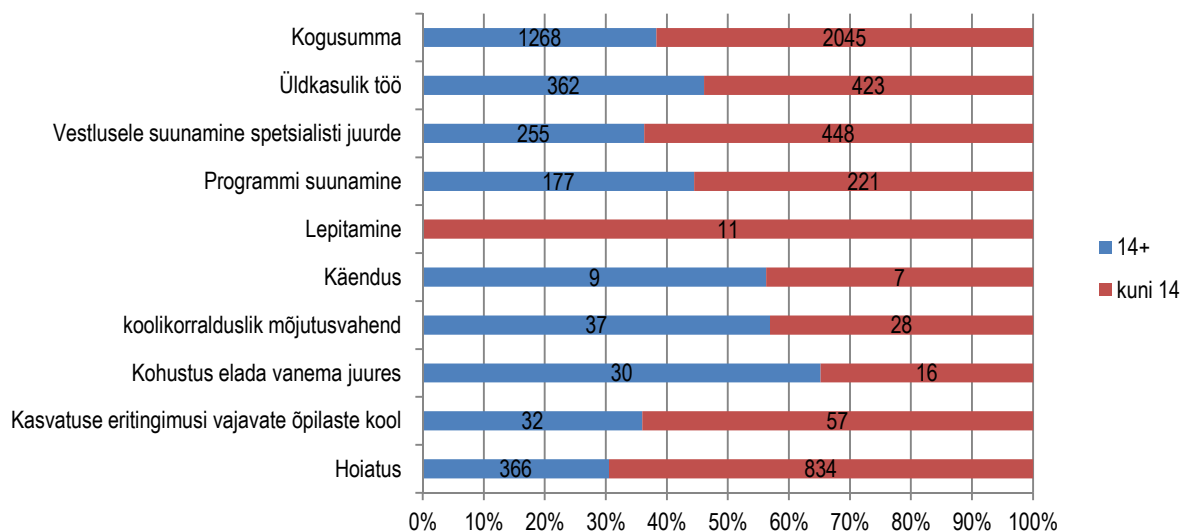
Kokku määrati 72% mõjutusvahenditest eesti emakeelega noortele ja 28% muu emakeelega noortele (joonis 16). Samas võrreldes üldise jaotusega oli kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli saadetute hulgas eesti emakeelega noori 53% ja hoiatuse saanute hulgas 63% - seega, kuigi see on üle poole, siis on antud mõjutusvahendite puhul muu emakeelega noorte osakaal siiski oluliselt suurem kui üldiselt. Eesti emakeelega noorte osakaal on kõige suurem aga lepituse (98%) ja käenduse puhul.

Joonis 16: Mõjutusvahendite kohaldamine emakeele lõikes

Joonis 17 näitab, kuidas jaotuvad kohaldatud mõjutusvahendid vanuse lõikes. Näiteks lepitamist on kohaldatud vaid alla 14-aastaste isikute puhul ning ka hoiatustest on 69% määratud alla 14-aastastele. Kohustus elada vanema juures on 65% juhtudest määratud üle 14-aastastele ning ka koolikorralduslike mõjutusvahendite ja

käenduse puhul on vanemate kui 14-aastaste osakaal suurem kui alla 14-aastaste oma. Kokku on 38% mõjutusvahenditest määratud alla 14-aastastele ja 62% rohkem kui 14-aastastele.

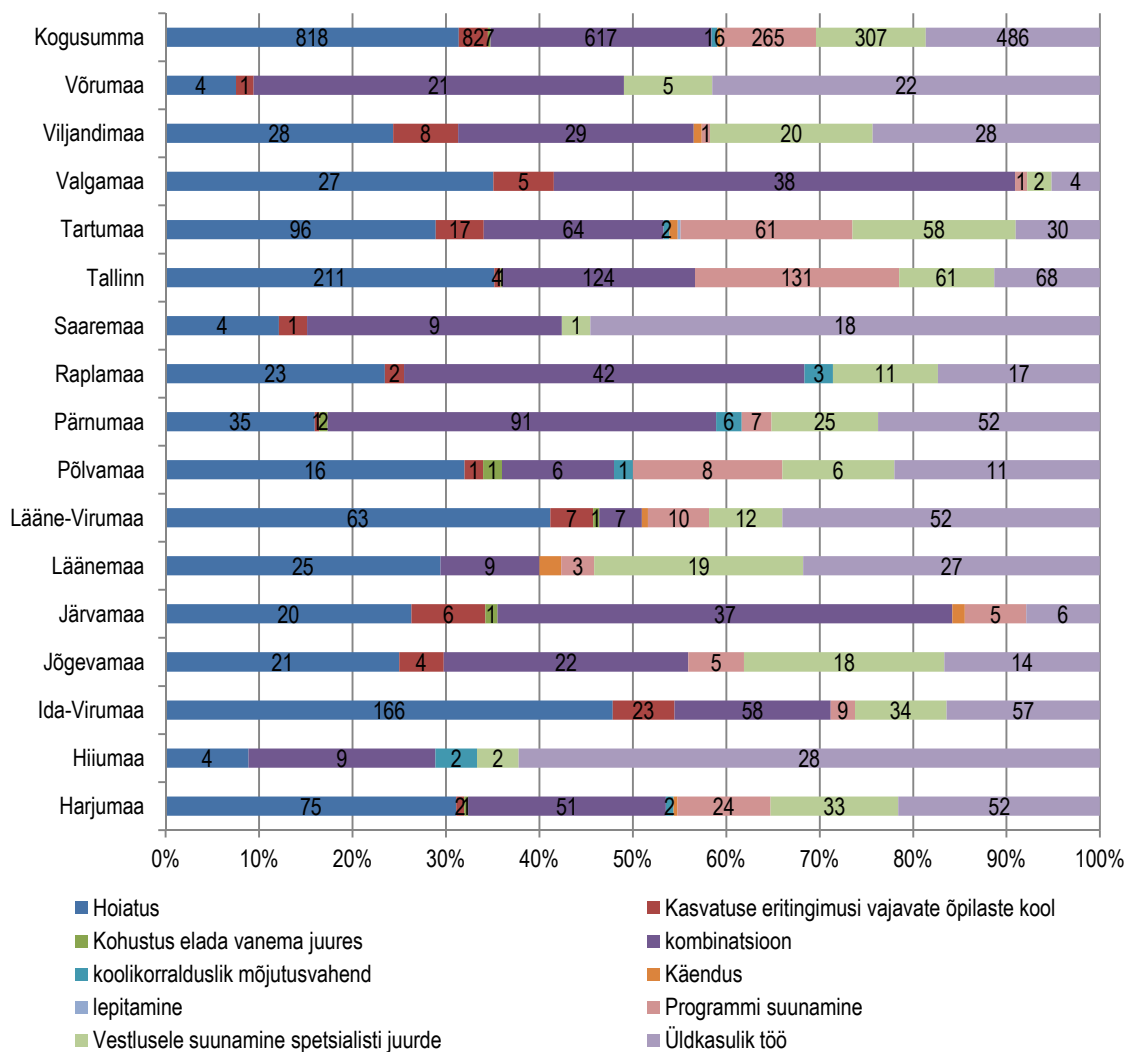
Joonis 17: Mõjutusvahendite kohaldamine noorte vanuse lõikes

Maakondade lõikes on mõjutusvahendite kohaldamises erinevused küllalt suured (joonis 18). See võib tuleneda asjaolust, et lisaks alaealise isiksuse ja probleemile mõjutab erinevate mõjutusvahendite kohaldamist ka erinevate meetmete kättesaadavus piirkonniti. Mõjutusvahendite kättesaadavus sõltub suuresti erinevate teenuste olemasolust kohaliku omavalitsuse või maakonna tasandil.

Kuna mõjutusvahendite jaotus maakondade lõikes muutub oluliselt lähtuvalt sellest, kas vaadata neid eraldi või grupeerida korraga kohaldatud mõjutusvahendid kombinatsioonideks, siis on mõjutusvahendeid vaadatud otsuste järgi – kui on korraga kohaldatud mitut mõjutusvahendit, loetakse selle otsuse mõjutusvahendiks kombinatsioon.

Kui üldiselt on maakonna kõige populaarsem mõjutusvahend hoiatus (31%), siis Hiiumaal, Saaremaal ja Võrumaal on mõjutusvahenditest kõige suurem osakaal hoopis üldkasuliku töö. Järvamaal, Pärnumaal, Raplamaal, Valgamaal ja Viljandimaal on enam kohaldatud erinevaid mõjutusvahendeid kombineeritult kui ühtegi konkreetset üksi.

Vaadates, millises maakonnas on konkreetsetel mõjutusvahendil kõige suurem osakaal, siis hoiatuse puhul on selleks Ida-Virumaa, kus 48% juhtudest on ainsaks mõjutusvahendiks hoiatus (Eesti keskmine 31%). Kasvatuse eritindimusi vajavate õpilaste kooli saatmise osakaal on kõige suurem Järvamaal ja lapsevanema juures elamise kohustuse osakaal Põlvamaal. 4% Hiiumaal kohaldatud mõjutusvahenditest on koolikorralduslikud, samas kui Eestis keskmiselt on koolikorralduslike mõjutusvahendite osakaal 0,6%. Käenduse osakaal paistab silma Läänemaal (2%) ja lepitamist on ainsa mõjutusvahendina kasutatud vaid Tartumaal. Kõige suurem osa komisjoni otsustest suunasid alaealise vastavasse programmi Tallinnas ja Tartumaal, kus vastavad mõjutusvahendid on tõenäoliselt kõige paremini kättesaadavad. Läänemaal suunati 22% juhtudest alaealine vestlusele spetsialisti juurde (Eesti keskmine 12%) ja üldkasuliku töö osakaal oli kõige suurem Hiiumaal - 62% (Eesti keskmine 19%). Kombinatsioonide osatähtsus on kõige suurem Järvamaal - 49% otsustest on erinevate mõjutusvahendite kombinatsioonid.

Joonis 18: Mõjutusvahendite kohaldamine maakonniti

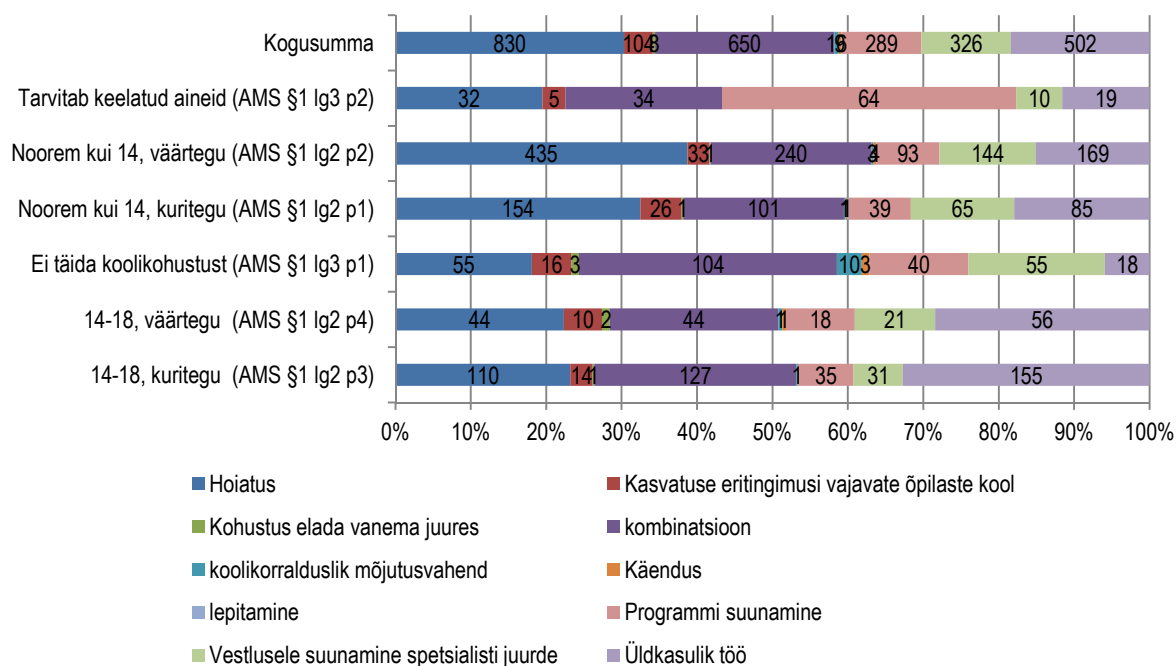
Ka mõjutusvahendeid algatuse aluste lõikes vaadates on mõjutusvahendite kombinatsioonid kokku grupeeritud. Samas lihtsuse ja ülevaatlikkuse huvides on algatuse alused eraldi ka siis, kui ühe aruteluga on seotud mitu süütegu, kuna peamiseid järelusi see ei muuda (aga tuleb arvestada, et mõjutusvahendite kogusumma muutub sellest, sest see sõltub nüüd algatuse aluste arvust, mitte otsuste arvust).

Kui kuritegude ja väärtegude puhul on erinevate mõjutusvahendite kohaldamise jagunemine protsentuaalselt suhteliselt sarnane, siis nii keelatud ainete tarvitamise kui koolikohustuse mittetäitmise puhul on mõjutusvahendite kohaldamise jagunemine ülejäänutest oluliselt erinev (joonis 19).

Koolikohustuse mittetäitmise puhul on mõjutusvahendeid kohaldatud kõige mitmekesisemalt. Ülejäänud arutelude algatamise põhjustega võrreldes on siin oluliselt suurem osatähtsus vähemkasutatavatel mõjutusvahenditel. Koolikorralduslike mõjutusvahendite kõrval, mis on eelkõige koolikohustuse mittetäitmise korral rakendatavad, on kohaldatud ka kohustust elada vanema juures ning käendust.

Keelatud ainete tarvitamise tõttu on mõjutusvahendina kohaldatud kõige enam noore suunamist erinevatesse programmidesse. Keelatud ainete tarvitamise tõttu komisjoni sattunutest 39% suunati programmi (kokku 64 noort), neist 54 sotsiaalprogrammi, üheksa rehabilitatsiooniprogrammi ja ühele määrati ravikuur.

Kuritegude ja väärtegude osas on peamisteks erinevusteks see, et hoiatust on nii absoluutselt kui ka protsentuaalselt kõige enam rakendatud nooremate kui 14-aastaste väärtegude puhul ning üldkasulikku tööd ülejäänud mõjutusvahenditega võrreldes kõige enam 14-18 aastaste kuritegude puhul. Antud trendid tulenevad sellest, et alla 14.a. alaealiste puhul võib sageli olla tegemist esmakordse rikkumisega ning kui perekond ja muud tugisüsteemid toimivad, on tõepoolest võimalik last sisuka hoiatusega mõjutada ning suunata ta õiguskulekale teele. Üldkasulik töö on aga eelkõige kasvatusliku formaadiga mõjutusvahend, mis võib olla ka üheks põhjuseks, miks seda on just vanemale eagrupidale kohaldatud. Üldkasulikku tööd täitmise käigus saab alaealine sotsiaalseid kogemusi ning arendatakse alaealise enesedistsipliini ja elementaarseid tööoskusi. Sage praktika on ka toimepandud kuriteo profiili sidumine kohaldatava mõjutusvahendiga ehk alaealine heastab kuriteoga sooritatud kahju.

Joonis 19: Kohaldatud mõjutusvahendite seos arutelu algatamise alusega

6. Õigusrikkumiste arutelude korraldamisega seotud toimingud

Selliseid arutelusid, mille puhul esines esindaja määramine, sundtoomine, edasilükkamine või arutelu lõpetamine või neist mitu oli 2011. aastal kokku 372 (14,3% aruteludest). Edasilükkamist esines 238 arutelul puhul (9,1%), esindaja määramist 138 arutelu puhul (5,3%) ja sundtoomist 37 arutelu puhul (1,4%). Kahel juhul lõpetati arutelu, sest taotlus põhines väärinformatsioonil.

AMVS § 25 järgi alaealise õigusrikkumise asja arutelu lõpetatakse järgmiselt juhtudel:

- 1) kui arutatav alaealise õigusrikkumise asi kuulub kohtu pädevusse;
- 2) kui taotluse esitanud isik loobub taotlusest alaealise õigusrikkumise asja arutada ja alaealiste komisjon nõustub sellega;
- 3) kui taotluse esitanu ja alaealine jõuavad enne alaealise õigusrikkumise asja arutamist kokkuleppele ja alaealiste komisjon aktsepteerib kokkulepet;
- 4) kui taotlus tugineb väärinformatsioonil;

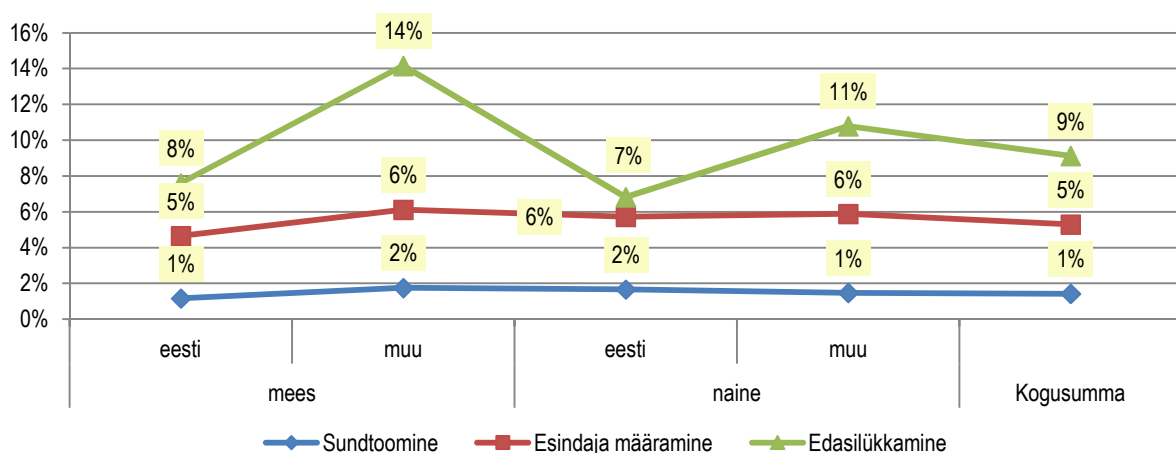
- 5) alaealise, kelle õiguserikkumise asja arutatakse, surma korral;
- 6) kui alaealiste komisjon on alaealise õiguserikkumise asja arutelu edasi lükanud kuni 30 päeva ning selleks ajaks ei ole alaealiste komisjonile esitatud kõiki käesoleva seaduse § 14 lõigetes 2 ja 3 nimetatud andmeid ja dokumente;
- 7) kui alaealise elukoht ei ole alaealiste komisjonile teada;
- 8) kui alaealine asub elama välisriiki.

Sundtoomist (AMVS § 18) kohaldatakse alaealisele, keda kohustati kirjaliku kutsega alaealiste komisjoni istungile ilmuma, kuid kes jättis selle ilma mõjuva põhjuseta tegemata. Sundtoomist teostab politsei komisjoni taotluse alusel, lähtudes Kriminaalmenetluse seadustiku § 139. 2011. aastal kasutati sundtoomist 37 juhtumi puhul (1,4% otsustest), läbi aastate on sundtoomiste arv alaealiste komisjonides vähenenud.

Selleks, et tagada alaealise õiguste ja huvide kaitse, on alaealiste komisjoni istungil vajalik ka lapsevanema kohalolu. Lastekodus või lapsevanemast lahus elavate alaealiste huvide kaitse eest seisab lastekaitsetöötaja. Kui lapsevanem ei ilmu mingil põhjusel istungile, on alaealiste komisjonil kohustus tagada alaealise huvide eest seismine. Esindaja tuleb alaealisele määrata juhtudel, kui lapsevanem ei ole suuteline oma lapse huvisid kaitsma või on alaealise seadusliku esindaja huvid alaealise huvidega vastuolus. 2011. aastal määrati alaealisele esindaja 138 juhtumi puhul ehk 5,3% juhtudest.

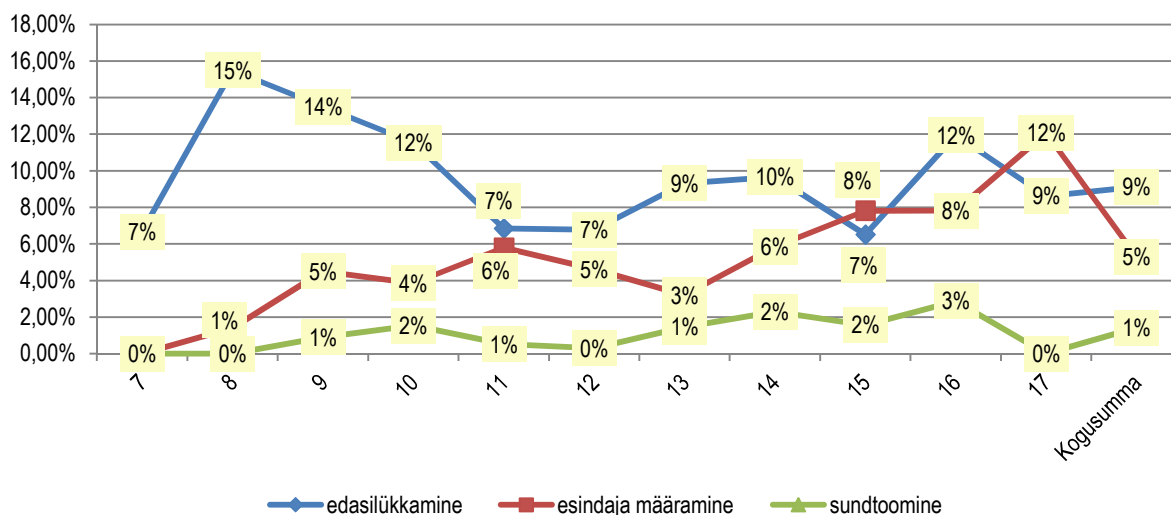
Edasilükkamist rakendatakse erinevatel juhtudel. Kõige sagedasemaks põhjuseks on asjaolu, et õigeks kuupäevaks ei saadeta komisjonile vajalikke materjale (nt KOV iseloomustus pere kohta) või on esitatud andmed puudulikud ning nõuab täpsustusi. Probleemidena on ilmnenud ka selgusetus lapse tegeliku elukoha osas. Sageli on pere ühest KOV-ist teise kolinud või üldse välismaale elama asunud. Tihti juhtub, et lapsevanem ei ole suutnud leida sobivat kuupäeva, mil istungi osaleda või ei ühti sobiv kuupäev alaealiste komisjoni istungiks kokkulepitud kuupäevaga. Probleemidena on ilmnenud ka need olukorrad, kus laps või lapsevanem ei ilmu istungile ning seda korduvalt (nt lapsevanem töötab välismaal). Esineb ka mitmeid juhuseid, kus istungile tuli kohale kas ainult lapsevanem või laps. Asja arutelu edasilükkamine peab olema protokollitud. Edasilükkamist on alaealiste komisjonides 2011.a. taotletud 9,1% kõikidest aruteludest.

Soo ja emakeele lõikes on kõigi kolme toimingu puhul nende kohaldamise osakaal natuke suurem muu emakeelega noormeeste hulgas. Samas märkimisväärne on see ülekaal vaid edasilükkamiste puhul, esindaja määramise ja sundtoomise puhul on erinevused suhteliselt väikesed (joonis 20).

Joonis 20: Arutelude osatähtsus, kus otsuses on taotletud kas edasilükkamist, sundtoomist või esindaja määramist – soo ja emakeele lõikes

Joonisel 21 on arutelu korraldamisega seotud toimingud välja toodud vanuse lõikes. Sundtoomiste osakaal on kõige kõrgem 16 aastaste osas, kuid kõigub üldiselt suhteliselt vähe ja ebakorrapäraselt. Esindaja määramist on pigem rohkem vanamates vanusegruppides. Edasilükkamiste osakaal vanusegruppides kõigub aga kõige rohkem ning on kõrgeim 8-aastaste hulgas. See võib tuleneda asjaolust, et nooremate laste puhul pole ehk veel piisavalt taustinformatsiooni ja kuna juhtumeid kokku on vähe, siis iga edasilükkamine moodustab eagrupid suure osakaalu.

Joonis 21: Arutelude osatähtsus, kus otsuses on taotletud kas edasilükkamist, sundtoomist või esindaja määramist – alaealise vanuse lõikes

7. Korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noored

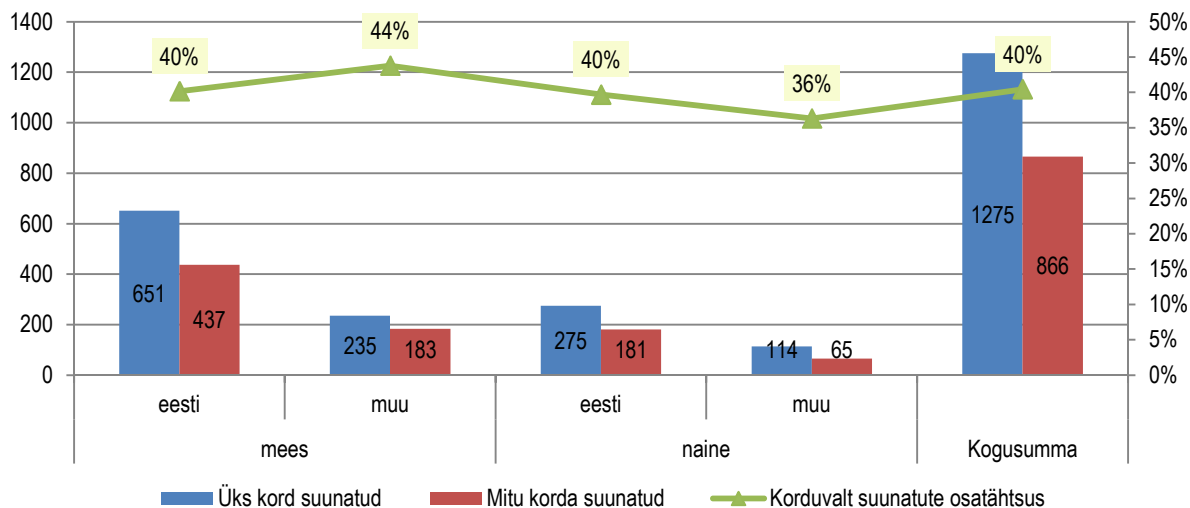
Käesolevas peatükis vaadeldakse lähemalt 2011. aastal komisjoni suunatud noori, kes on toime pannud rohkem kui ühe süüteo. Need on noored, kelle suhtes on aastatel 2008-2011 algatatud kas mitu arutelu või üks arutelu mitme alusega. Antud peatükk annab ülevaate, kuidas jagunevad 2011. aastal komisjonidesse suunatud noored selle osas, kas nad on veel süütegusid sooritanud.

2011. aastal alaealiste komisjonides otsuseni jõudnud arutelusid oli EHIS-e andmetel 2608, komisjoni suunatud noori aga 2141. Üle poolte (59%) kõikidest alaealistest, kes 2011. aastal alaealiste komisjonidesse suunati, on sinna suunatud vaid üks kord – ehk nende osas on EHIS-e andmetel toimunud vaid üks otsuseni jõudnud arutelu ning see on toimunud 2011 aastal.

Sageli sõltub mõjutusvahendi efektiivsus mitmetest teguritest – kas lapse ümber on toimiv tugivõrgustik, kui vara on tekkinud probleemi spetsialistide/vanemate poolt märgatud ning sekkutud jne. Paraku on palju lapsi, kelle osas sekkumine ja märkamine toimub liialt hilja, kellel puudub perekonna poolne tugi, kes pole saanud piisavalt operatiivselt/efektiivselt abi. Kui ka alaealiste komisjoni tasandil ei ole piisavalt efektiivselt toimunud mõjutusvahendi kohaldamine ning erinevad tugisüsteemid lapse ümber pole käivitunud – jõuavad sellised lapsed alaealiste komisjonidesse korduvalt, pannes korduvalt toime erinevaid õigusrikkumisi.

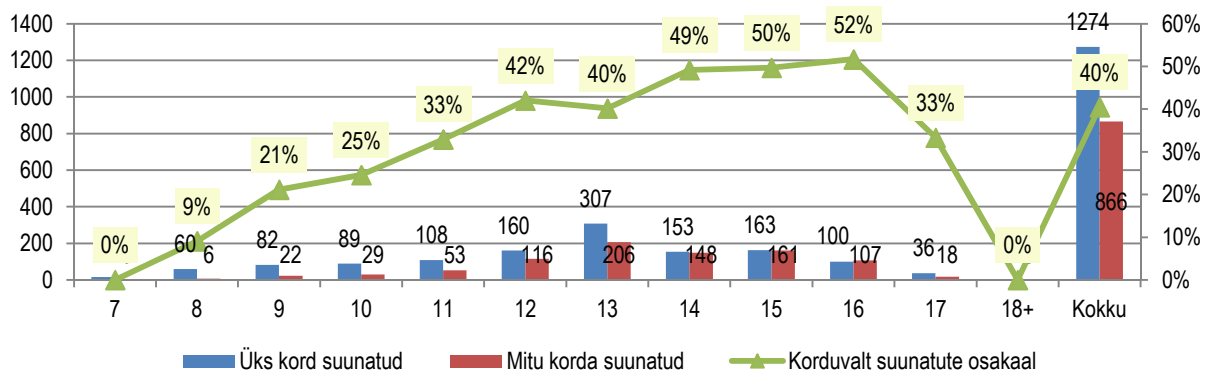
EHIS-e andmestiku abil on võimalik detailsemalt välja tuua, mis profiiliga on korduvalt alaealiste komisjonidesse suunatud noored; kuidas nad jaotuvad soo, emakeele, vanuse, maakonna või kohaldatud mõjutusvahendite lõikes.

Joonisel 22 on toodud korduvalt ja üks kord komisjoni suunatud noorte arv ja omavaheline osatähtsus soo ja emakeele lõikes. Kui üldiselt korduvalt komisjoni suunatud osatähtsus võrreldes üks kord suunatudega 40%, siis täpselt samasugune on jaotus eesti emakeelega noorte osas (nii meeste kui ka naiste puhul). Mõnevõrra suurem (44%) on korduvalt suunatud osatähtsus muu emakeelega noormeeste suhtes ja jällegi natukene keskmisest väiksem muu emakeelega tütarlaste osas (36%).

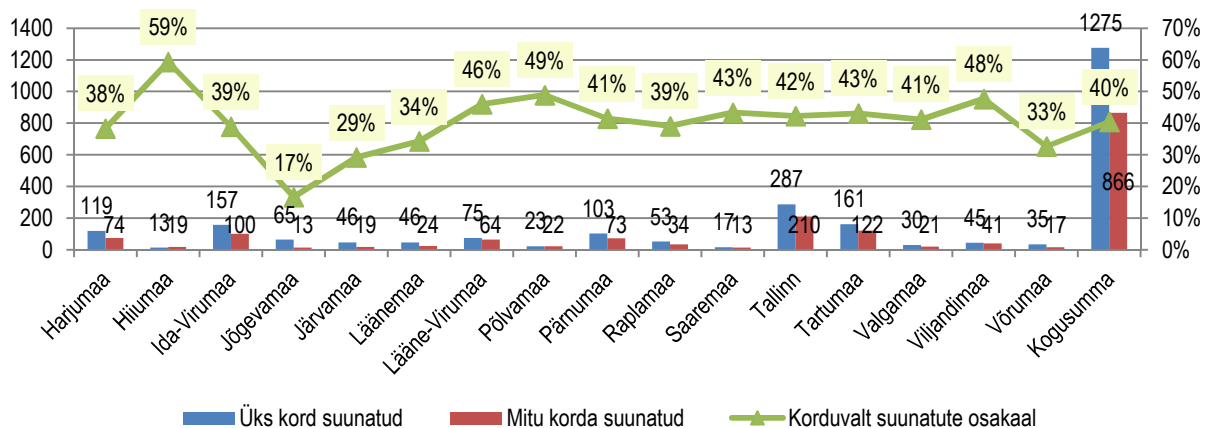
Joonis 22: Korduvalt komisjoni suunatud noorte jaotus soo ja emakeele lõikes.

Jooniselt 23 on näha, et korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noorte osakaal vanuse lõikes üldiselt suureneb vanuse kasvades kuni 16. eluaastani, 17-aastaste puhul on see oluliselt madalam, kuna korduvalt õigustrikkuvaid ja peaaegu täisealiste noori tõenäoliselt enam alaealiste komisjoni ei suunata, kuna tegemist on süüvõimeliste isikutega.

Joonis 23: Korduvalt komisjoni suunatud noorte jaotus vanuse lõikes

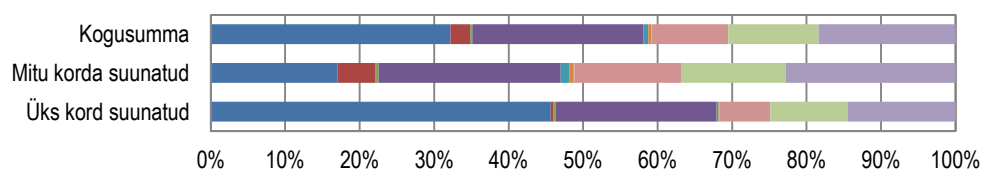
Maakondadest paistab keskmisest suurema korduvalt suunatud osakaaluga silma Hiiumaa, kus 59% alaealistest, kelle kohta 2011. aastal arutelu toimus, sooritasid juba mitmenda süüteo (joonis 24). Nagu üldine suunatud suur proportsioon eagrupidis võib ka suur korduvalt suunatud osatähtsus Hiiumaal tulla praktikast suunata enamik noored just alaealiste komisjoni, ka siis kui nad on juba süüvõimelised ning eelnevalt süütegusid toime pannud. Väga väikese korduvalt suunatud osakaaluga paistab mitmendat aastat järjest silma Jõgevamaa, kus vaid 17% alaealistest satub komisjoni juba teist või rohkemat korda. Kuna Jõgevamaal on just kuni 14-aastaste osakaal suhteliselt kõrge, võib seal olla tegemist Hiiumaale vastupidise praktikaga.

Joonis 24: Korduvalt komisjoni suunatute jaotus maakonna

Korduvalt alaealiste komisjoni jõudmine ning multiprobleemide kujunemine võib tuleneda sellest, et lapse probleeme ei ole piisavalt vara märganud. Materjalide laekumisel alaealiste komisjoni on probleemid juba kuhjunud ning sekkumine komisjoni tasandil pelgalt mõjutusvahendi kohaldamisega ei pruugi olla võimalik, kuna tegelikud probleemid võivad peituda kusagil mujal ning materjalide laekumine alaealiste komisjoni on vaid jäämäe tipuks. Selliste probleemide korral on oluline süsteemne ja terviklik lähenemine ning lisaks lapsele peab olema keskendunud ka lapse lähivõrgustikule. Oluline on käivitada võrgustikutöö ning luua tugivõrgustik lapse ümber.

Erinevate mõjutusvahendite kohaldamisel lähtuvad alaealiste komisjonid ka aspektist, kas tegemist on esmase õigusrikkumisega või korduvalt alaealiste komisjoni suunatud noorega. Seda kinnitab ka antud ülevaade (joonis 25). Hoiatust kohaldatakse eelkõige nendele alaealistele, kelle puhul on tegemist ühekordse ja esmase rikkumisega, seevastu muid mõjutusvahendeid (ÜKT, spetsialisti juurde vestlusele suunamine) eelkõige nendele lastele, kelle rikkumist on ka eelnevalt komisjonis arutatud. Erikooli suunamist, kui kõige äärmuslikumat mõjutusvahendit, on kohaldatakse eelkõige nendele lastele, kes on komisjonis käinud korduvalt.

	Üks kord suunatud	Mitu korda suunatud	Kogusumma
■ Hoiatus	45,65%	17%	32,21%
■ Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kool	0,39%	5%	2,62%
■ Kohustus elada vanema juures	0,24%	0%	0,29%
■ kombinatsioon	21,65%	24%	22,97%
■ koolikorralduslik mõjutusvahend	0,24%	1%	0,67%
■ Käendus	0,16%	1%	0,37%
■ Iepitamine	0,00%	0%	0,04%
■ Programmi suunamine	6,82%	14%	10,32%
■ Vestlusele suunamine spetsialisti juurde	10,35%	14%	12,11%
■ Üldkasulik töö	14,51%	23%	18,39%

Joonis 25: Mõjutusvahendite kohaldamine korduvalt või üks kord alaealiste komisjoni suunatud noortele

Kokkuvõte

2011. aastal tegutses Eestis 67 alaealiste komisjoni, millest 15 olid maakondlikud, 44 kohalike omavalitsuste ja 8 Tallinna linnaosavalitsuste moodustatud komisjonid. Kokku toimus aasta jooksul 2608 arutelu 2141 noore suhtes. Kuna ühel arutelul võib olla nii mitu algatajat, mitu algatuse alust kui ka mitu kohaldatud mõjutusvahendit, siis erinevad kogusummad vastavalt sellele, millist lõiget vaadatakse - algatuse aluste kogusumma oli 2736, algatajaid oli 2644 ja kohaldatud mõjutusvahendeid 3313.

Komisjoni suunatud alaealiste arv on kõige suurem Tallinnas, Tartumaal, Ida-Virumaal ja Harjumaal, kõige väiksem Saaremaal, Hiiumaal ja Põlvamaal. Kõige suurem osa vastavast eragrupist maakonnas on komisjoni suunatud Hiiumaal ja kõige väiksem Harjumaal.

Kõige enam suunatakse komisjonidesse 13-aastaseid noori – 4,3% vastavas vanuses noortest ehk 513 isikut, mis võib tulla nii ealistest iseärasustest kui ka sellest, et tegemist on kõige vanema eagrupidiga, mille puhul sisuliselt kõik süüteod jõuavad alaealiste komisjonid (tuleb süüvõimetusest). Kõige suurem on süüvõimetute noorte osakaal Lääne-Virumaal (70%) ja kõige väiksem Järvamaal (34%). Päris palju varieerub alaealiste komisjoni suunatud isikute profiil ka soo ja emakeele lõikes. Kõige rohkem on noormeeste osakaal ülekaalus Raplamaal (89%) ja kõige vähem Tartumaal (60%). Kui valdavalt on enamik komisjoni suunatud noortest eesti emakeelega, siis Ida-Virumaal on eesti emakeelega noorte osatähtsus vaid 15% ja Tallinnas 52% - siin on otsene seos rahvastiku jaotusega.

2011. aastal oli kõige sagedasem arutelu algatuse alus nooremalt kui 14-aastaselt sooritatud väärtegu – 1123 juhtumit ehk 41% (algatuse aluste kogusumma oli 2736, kuna mitmel arutelul oli mitu alust). Samas ei muutunud tulemused oluliselt, kui mitme algatuse alusega arutelud kokku grupeerida. Noormeeste osakaal on kõige suurem kuritegude osas ja keelatud ainete tarvitamise tõttu on poiste ja tüdrukute osakaalud võrdsed (st. see on ka kõige suurem tütarlaste osakaal 50%). Emakeele lõikes on Eesti emakeelega noorte kõige suurem osatähtsus 14-18-aastaselt sooritatud väärtegude osas ja muu emakeelega noorte osatähtsus on kõige suurem nooremalt kui 14-aastaselt sooritatud väärtegude osas. Mitmeid erinevusi võib täheldada ka algatuse aluste jaotuses maakondade lõikes.

Enamik arutelud (68%) algatatakse politseiniku poolt, järgnevad prokuröri ja alaealise elukohajärgse omavalitsuse esindaja poolt algatatud arutelud, teiste algatajate osakaal on suhteliselt väike. Politsei poolt algatatud arutelude puhul oli peamiseks aluseks väärtegu. Prokurör on alaealisi komisjoni suunanud peamiselt vaid kuritegude toimepanemise tõttu. Alaealise seaduslik esindaja algatab kõige sagedamini arutelu keelatud ainete tarvitamise tõttu ning teised algatajad koolikohustuse mittetäitmise tõttu. Lisaks võib öelda, et kui 89% politsei poolt komisjoni suunatud noortest on alla 14-aastased, siis teiste algatajate poolt komisjoni suunatud noorte hulgas on ülekaalus just noored, kes on vanemad kui 14 eluaastat. Politsei poolt algatatud arutelude osakaal on kõikides maakondades üle Eesti kõige suurem. Samas Tallinnas torkab silma alaealise seadusliku esindaja poolt algatatud arutelude osakaal (4,79%) ja ka lastekaitse poolt algatatud arutelude osakaal – mõlemad on teistes maakondades oluliselt väiksemad.

Kui kokku kohaldati 2011. aastal 3313 mõjutusvahendit ja otsuseid oli kokku 2608, siis 617 juhtumi puhul kohaldati rohkem kui ühte mõjutusvahendit. Kõige levinumaks mõjutusvahendiks oli hoiatus, järgnesid üldkasulik töö ja vestlusele suunamine spetsialisti juurde. Poiste osakaal on keskmisest suurem koolikorralduslike mõjutusvahendite määramise puhul (83%), samas tüdrukute osakaal on kõige kõrgem vanema juures elamise kohustuse puhul (67%). Muu emakeelega noorte osakaal on kõige suuremad kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli saadetute ja hoiatuse saanute hulgas, eesti emakeelega noorte osakaal on kõige suurem lepituse ja käenduse puhul. Alla 14-aastaste osakaal on suurem hoiatuse ja lepituse puhul, üle 14-aastaste osakaal

koolikorralduslike mõjutusvahendite ja kohustuse elada vanema juures puhul. Mõjutusvahendite määramise praktika erineb oluliselt ka maakonniti ning sõltub toimepandud õigusrikkumisest.

Selliseid arutelusid, mille puhul esines esindaja määramine, sundtoomine, edasilükkamine või arutelu lõpetamine või neist mitu oli 2011. aastal kokku 372 (14,3% aruteludest). Edasilükkamist esines 238 arutelul puhul (9,1%), esindaja määramist 138 arutelu puhul (5,3%) ja sundtoomist 37 arutelu puhul (1,4%). Kahel juhul lõpetati arutelu, sest taotlus põhines väärinformatsioonil. Antud toimingutest annab ülevaate 6 peatükk.

Kui 59% noortest oli 2011. aastal komisjonis esmakordselt ja vaid ühe õigusrikkumisega, siis 41% isikutest oli aastatel 2008-2011 veel komisjoni suunatud. Soo ja emakeele lõikes sellised noored silma ei paista, küll aga on nende osatähtsus kõige suurem 16-aastaste hulgas. Kõige suurem on korduvalt süütegusid toimepannute osakaal Hiiumaal ja kõige väiksem Järvamaal. Võrreldes esmakordselt komisjoni suunatutele ja korduvalt suunatutele määratud mõjutusvahendeid selgub, et korduvrikkumised toovad kaasa pigem karmimad meetmed.

Kasutatud kirjandus

Alaealise mõjutusvahendite seadus. Elektrooniline Riigi Teataja <https://www.riigiteataja.ee/akt/13335902>
10.10.2011

Heido, R., Kallas, L., Räsä, J., „Lapsed ja alaealised. Süüteod: väärted ja kuriteod.“ Kuriteoennetuse Sihtasutus, 2010

Haldusmenetluse seadus. Elektrooniline Riigi Teataja <https://www.riigiteataja.ee/akt/13184742> 09.09.2011

Karistusseadustik. Elektrooniline Riigi Teataja <https://www.riigiteataja.ee/akt/108072011052> 04.10.2011

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. Elektrooniline Riigi Teataja <https://www.riigiteataja.ee/akt/13337919>
06.10.2011

Väärteomenetluse seadustik. Elektrooniline Riigi Teataja <https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011033>
15.10.2011

„Ülevaade haridussüsteemi järelevalve tulemustest 2001/2002 õppeaastal“, HTM, 2003, www.hm.ee